

**Analýza migračního klimatu a migračních tendencí do západoevropských
zemí v romských komunitách
ve vybraných městech ČR**

(výzkumná zpráva)
pro IOM Prague

Praha
květen 2000

Gabal Analysis & Consulting
Na baště sv. Jiří 9, Praha 6
tel. (+420 2) 3332 0707, 3332 1185, fax 24316632
e-mail gac@gac.ok.cz

OBSAH

1. Zadání

- 1.1. Hlavní cíle projektu
- 1.2. Širší kontext realizace projektu.

2. Metodologie řešení

- 2.1. Metodologie sběru dat
- 2.2. Definice a výběr lokalit, institucí a dotázaných

3. Výsledky

- 3.1. Informace o dotázaných
- 3.2. Absence dat

4. Hlavní zjištění

- 4.1. Migrační situace v jednotlivých lokalitách
  - 4.1.1. *Praha 3 a Praha 8*
  - 4.1.2. *Ústí nad Labem*
  - 4.1.3. *Most*
  - 4.1.4. *Litoměřice*
  - 4.1.5. *Jirkov*
  - 4.1.6. *Semily*
  - 4.1.7. *Ostrava*
  - 4.1.8. *Orlová*

5. Identifikace rozhodujících motivů a spouštěcích mechanismů emigračního chování

- 5.1. Nezaměstnanost
- 5.2. Bydlení a bytové podmínky
- 5.3. Bezpečnostní podmínky, násilný rasismus a rasová

6. Povaha předpokládané migrace - typy odchodů

7. Možnost informační intervence

- 7.1. Identifikace oblastí pro případnou informační intervenci
- 7.2. Identifikace možných cest komunikace

8. Závěry

9. Přílohy

- 9.1. Osobní zkušenost s emigrací (podle vyprávění pana B. z Ústí nad Labem)
- 9.2. Sledované údaje (Osnova polostandardizovaného rozhovoru)
- 9.3. Prameny
- 9.4. Adresář institucí
- 9.5. Míra nezaměstnanosti v okresech zahrnujících sledované lokality
- 9.6. Regionální nezaměstnanost

1. Zadání

Hlavním úkolem projektu, formulovaným IOM Prague, je výzkumná identifikace aktuální náchylnosti romských komunit v profilových regionech k emigraci, odhad příčin, akutnosti, počtu migrantů, hybných motivů, odhad rozsahu a možností komunikace do romských komunit na dané téma a zpracování závěrečné výzkumné zprávy.

1.1. Hlavní cíle projektu

Hlavním cílem projektu bylo výzkumné zmapování a indikace migračního klimatu ve vybraných oblastech ČR s největší koncentrací romské populace a v nich pak specificky identifikovat:

- a) oblasti s největším emigračním potenciálem
- b) rozhodující motivy a spouštěcí mechanismy emigračního chování Romů
- c) identifikace oblastí pro případnou informační intervenci
- d) identifikace možných forem komunikace a médií pro komunikaci do romských komunit se silným pro-migračním klimatem.

1.2. Širší kontext realizace projektu

Projekt je přednostně zaměřen na migraci romské populace. Její podíl na emigraci, pokud jde o občany České republiky, je podle statistik cílových států EU dominantní. Migrace Romů má charakter snahy o trvalé přesídlení celých rodin vesměs pomocí žádostí o azyl. Je vesměs – podle dostupných informací – argumentována rasovým násilím a diskriminací romské menšiny v České republice. Tím je emigrace Romů zásadně odlišná od ostatní, vesměs časově omezené migrace ostatních občanů ČR, kteří většinou neusilují o trvalé přesídlení celých rodin a sledují individuální, krátkodobé, případně výdělečné nebo pobytové cíle.

Migrace romských rodin již probíhá několik let a má vzestupnou tendenci. To platí nejen pro odchod Romů z ČR do západní Evropy a zámoří, ale také pro příliv Romů do České republiky zejména ze Slovenska a z balkánských zemí. Imigrace slovenských Romů sice kulminovala v souvislosti s rozdělením Československa v letech 1992-3, ale s různou mírou intenzity pokračuje až dosud. Jde však o dlouhodobý trend, jehož součástí byly již prvé poválečné vlny československou vládou podporovaného usídlování slovenských Romů v pohraničí a specificky v Sudetech po odsunutých Němcích, a to koncem 40. a počátkem 50. let. V Čechách a na Moravě se tak začala zcela nově vytvářet romská menšina, neboť původní čeští Romové byli téměř všichni vyvražděni v nacistických koncentračních táborech. Imigrace slovenských Romů pokračovala i v 60. letech, kdy komunistická vláda po zákazu kočování v 50. letech přesídlovala nejchudší slovenské romské osady do českých průmyslových center severních Čech a Moravy. Tvrdá protimigrační [1] a asimilační [2] politika sice výrazně utlumila mobilitu Romů, ale jejich trvalý a postupný příliv ze Slovenska do průmyslových oblastí Čech a Moravy zcela nezastavila ani v 70. a 80. letech.

Rozsah imigrace ze Slovenska se později projevil zejména v souvislosti s kontroverzním zákonem o občanství ČR po zániku Československa. Velký počet dlouhodobě v Čechách a na Moravě žijících Romů původem (byť třeba jen po rodičích) ze Slovenska se nezaviněně ocitl v postavení cizinců nebo dokonce osob bez státní příslušnosti a občanství. Jak tento destabilizující legislativní krok, tak silná imigrační vlna slovenských Romů v průběhu rozdělování Československa (1992-3), kteří odcházeli do ČR za lepšími podmínkami, příbuznými nebo v obavách ze sílícího slovenského nacionalismu, značně oslabily integritu romské menšiny vzhledem k české společnosti i pokud jde o vnitřní poměry v samotných romských komunitách. Narůstající vnitřní heterogenita romské menšiny posilovala význam rodinných vazeb a místních komunit v obcích a městech.

V 90. letech po pádu komunismu došlo k výraznému zhoršení ekonomického postavení a sociální situace Romů v kontextu transformace centralizované komunistické ekonomiky k trhu. Romové propadli do nejnižší sociální vrstvy, neboť se rychle zhoršila jejich pozice na pracovním trhu v důsledku nízké kvalifikace, úbytku manuálních a nekvalifikovaných pracovních míst, úpadku celé řady průmyslových, stavebních a zemědělských podniků, které Romy mnohdy spíše jen „zaměstnávaly“. Velmi málo Romů se dokázalo uchytit v akcelerující sféře soukromého sektoru podnikání a živností. Zmizela komunistická pracovní povinnost a v narůstajících sociálních nerovnostech začaly romské

rodiny rychle propadat do plné závislosti na sociálních dávkách v nezaměstnanosti a pohybovat se na okraji společnosti. S narůstající sociální distancí mezi Romy a majoritní populací se na jedné straně objevovalo etnické napětí, konflikty a nový fenomén násilného rasismu, stejně jako prorůstání romských komunit dosud neznámou kriminalitou (drogy, prostituce).

Pro majoritní českou populaci, hekticky usilující o dosažení prosperity, realizaci nových spotřebních a příjmových možností a konsekvantně růstu životní úrovně se Romové začali stávat cizorodým prvkem, který ohrožuje sociální a hospodářskou stabilitu, není ochoten sdílet ani základní hodnotový směr k tržní ekonomice, ani prvky pravidel občanského soužití. Česká společnost, po oddělení Slovenska prakticky etnicky homogenní a postkomunisticky dosti xenofobní, začala Romy vnímat nejen etnicky, ale do značné míry i rasově jako skupinu, která nemá předpoklady k překonání problémů, není sto žít „jako ostatní Češi“ a základním řešením situace je proto spíše vzájemná segregace než integrace. Je rovněž ze sociologických výzkumů evidentní skutečností, že perspektiva české majority je dominantně asimilační, akcentující etnickou a kulturní homogenitu proti heterogenitě. [3] V poslední třetině 90. let se česká ekonomika dostala do hluboké recese, v které se ještě více zhoršila sociální situace nejnižších vrstev pokud jde o jejich naději ale též ochotu nalézt a přijmout práci. Nezaměstnanost již nepostihovala pouze Romy, ale také jejich sociální neromské okolí zejména v nejvíce industrializovaných oblastech s dominancí hutí, dolů a zaostalého těžkého průmyslu. Celková hospodářská krize pak byla stále více doprovázena morální krizí, a to jak v politických stranách postižených finančními skandály tak bezprecedentním a cíleně organizovaným dekapitalizováním podniků a bank. Za těchto okolností se tak drobné podvádění v oblasti sociálních dávek a podpor v nezaměstnanosti, které zpravidla provází odchod romských rodin do zahraničí, mohou jevit jako tolerovatelné poklesky, pokud ne vynalézavé sociálně-tržní jednání. [4] S postupující krizí byla romská menšina dále zatlačována na okraj společnosti, jen ve výjimečných případech se Romům dařilo úspěšně vstupovat do vzdělanostních mobilních kanálů vedoucím k lepším pracovním a profesním šancím dětí. Pracovně-profesní i kulturní a společenská uzavřenost české společnosti je denní realitou romského života, který se naopak stále více soustředí do vlastních romských komunit.

V narůstající sociální, etnické a společenské distanci mezi Romy a majoritní populací česká vláda vytrvale odmítala jakýkoli etnický výklad problému, na postavení Romů se dívala jako na problém sociální politiky, na narůstající etnickou tenzi a rasistické násilí jako na okrajové výstřelky malé skupiny extrémistů. V hodnocení situace výrazně dominovala ideologická perspektiva, v které se jakákoli specifická podpora Romů jevila jako reziduum socialismu a projev levičáctví. Obdobně pak byla vnímána narůstající mezinárodní i domácí (NGO) kritika etnických poměrů včetně již zmíněného zákona o občanství ČR. Totální pasivita a nekompetence na centrální úrovni vlády i parlamentu prakticky přesunula řešení problémů na komunální úroveň místní veřejné správy, čímž se otevřel prostor pro enormní varianci postupů v závislosti na vůli a kompetenci místních politiků.

Romská menšina vypadla z veřejného a politického života. Zatímco v období do roku 1992 měla své silné zastoupení ve všech parlamentech a komorách, po roce 1992 zůstal v českém parlamentu pouze jediný Rom. Romské elity nebyly sto dosáhnout konsensu a soustředěného veřejného tlaku na vládu za rámec kritiky násilných rasistických projevů. Po desetiletích asimilace Romové nejen postrádali zkušené a rozhodné vůdce, ale i dostatečně zřetelný pocit vlastní a společně sdílené identity. Situace se, pokud jde o českou vládu, začala postupně měnit až v roce 1997, kdy byla prvně zpracována alespoň monitorující vládní zpráva o situaci romské menšiny. Ta jednak uznala existenci vážného etnického a nejen sociálního problému, dále a zejména fakt, že jde o problém, na jehož řešení samotná romská menšina nestačí a musí pomoci stát, a konečně v základních obrysech alespoň naznačila mimořádně obtížnou ekonomickou a sociální situaci romské menšiny [5]. V roce 1998 se pak změna postavení romské menšiny stala součástí vládních prohlášení obou po sobě jdoucích nových vlád. Po volbách v témže roce byl vytvořen Úřad zmocněnce pro lidská práva, který se koncentrovaně zabývá zejména problémy integrace romské menšiny a potlačováním rasové segregace. V přípravě jsou legislativní a exekutivní dokumenty, které by měly položit základ aktivní a pozitivní integrační politiky státu specificky mířící k romské menšině, její integraci, postavení a samosprávě, které však zatím neměly možnost vstoupit do praktické integrační politiky a vyvolat jakoukoliv změnu. [6] Patrný je i určitý posun v činnosti policejních a soudních orgánů, které začínají důsledněji po-

stíhat násilné i nenásilné rasistické činy. Ministerstvo vnitra odmítlo registraci další extrémně pravicové politické strany.

Důležitým posunem stavu české veřejnosti pak byl fakt, že ve volbách v roce 1998 občané vyřadili z parlamentu extrémistickou Republikánskou stranu, která nedostala dostatek hlasů, a to pravděpodobně právě proto, že svou volební kampaň založila na rasistických protiromských heslech.

I přes výše zmíněné posuny došlo k aféře s výstavbou zdi oddělující v převaze Romy obydlené domy pro neplatiče nájemného od jejich „bílých“ sousedů, kteří si vytrvale stěžovali svým místním zvoleným zastupitelům na hrubé porušování běžných susedských vztahů. Pokus o oddělení obou komunit keramickým plotem pak byl jen dalším nešťastným krokem následujícím po řadě chyb místních zastupitelstev v práci s Romy. [7] Výsledné řešení a ústup místního zastupitelstva „od zdi“ si česká vláda doslova „koupila“, [8] neboť chtěla za každou cenu ukončit vlekoucí se krizi a mezinárodní ostudu. Zároveň se oprávněně obávala, aby takovýto krok jedné radnice nebyl precedentem pro postup v jiných místech ČR. [9] Pozdější výrok Ústavního soudu, který zpochybnil právo vlády i parlamentu přímo zasahovat do rozhodování místních zvolených orgánů, potvrdil oprávněné obavy vlády, že pokud by nenalezla kompromisní dohodu, soudní spor by prohrála. Pokus o výstavbu zdi měl i některé pozitivní efekty. V první řadě sjednotil a „probudil“ romské vůdce, kteří se velice tvrdě a na místě domáhali zbourání zdi, což také jednou uskutečnili. [10] Zároveň se ovšem ukázalo, do jaké míry dosud romská menšina postrádá společnou identitu, zájem i potřebu kolektivní obrany.

Přítomnost romských vůdců z celé ČR ostře kontrastovala s malou účastí romských občanů na veřejných demonstracích. Aféra měla rovněž probouzející vliv na české intelektuály a přední osobnosti veřejného života.

Navzdory postupnému zlepšování situace (alespoň z perspektivy vládní politiky od roku 1998), jakkoli se dosud významněji do postavení a podmínek Romů nepromítlo, nelze patrně současnou vlnu odchodu Romů výhradně spojovat jen s dnešními poměry. Z vývoje statistik cílových zemí je totiž patrné, že migrace začala růst již v polovině 90. let. K posílení této již zřejmě běžící migrační vlny přispěla proemigrační mediální kampaň nejsledovanější české televizní stanice TV Nova [11], která již ukazovala život těch Romů, kteří odešli v letech 1995 a 1996. Následovalo mohutné vzednutí emigrace, které bylo dokonce podpořeno některými komunálními politiky, kteří Romům nabízeli příspěvek na letenky do zámoří. [12] Pokud jde o Kanadu, romskou migraci ukončilo až zavedení vízové povinnosti kanadskými úřady. V následujících letech se migrace zaměřila na evropské země, zejména – pokud jde o Romy z Čech - Velkou Británii. Celkově se však v letech 1998-1999 začal rýsovat hrozivý vývoj emigrace Romů z většiny středoevropských zemí. V českých poměrech byl navíc v roce 1999 významně akcelerován přímými výzvami romských lídrů k odchodu všech Romů do emigrace. Tento postup sice rychle „probudil“ horečnou argumentační činorodost některých státních úřadů [13], ale také zřejmě neméně účinně probudil touhu po odchodu romských rodin a komunit. Rok 1999 tedy byl v ČR nadále rokem se silně působícími promigračními faktory ve veřejném i komunálním životě. Jak tedy vypadá situace v roce 2000?

2. Metodologie řešení

Východiskem řešení projektu je předpoklad, že tendence romské populace k emigraci není v ČR distribuována rovnoměrně, ale že tato tendence je průmětem (spolu)působení přinejmenším následujících místně specifických faktorů:

- a) socio – ekonomická situace romské populace v daném okrese/měště
- b) míra pocitu vlastního ohrožení a nedostatku bezpečnosti romské populace (např. ze strany rasisticky zaměřených extremistických hnutí a skupin)
- c) kvalita komunikace romské populace se svým neromským okolím a specificky s orgány místní veřejné správy
- d) komunikace a klima uvnitř dané romské komunity zejména s ohledem na migrační chování a zkušenosti rodin vracejících se z dlouhodobých pobytů v zahraničí.

Předpoklad o významném vlivu sociálně-ekonomických a bezpečnostních podmínek života romských komunit na jejich migrační chování a klima implikuje potřebu kombinace informací o migračním klimatu s údaji o životních podmínkách. Proto jsme usilovali o zarámování výzkumných údajů

kvalitativní povahy (pocit bezpečí, klima uvnitř komunity, hodnocení komunikace, migrační zkušenosti a intence atp..) kvantitativními statistickými údaji (míra nezaměstnanosti romské populace, množství rasově motivovaných konfliktů, bytové podmínky atd..).

2.1. Metodologie sběru dat

Z důvodů kulturních, sociálních a komunikačních specifík romské populace a z důvodu senzitivnosti hlavního sledovaného problému nebylo zvoleno klasické reprezentativní výběrové sociologické šetření. Jako alternativní postup byla – v souladu s názorem zadavatele – zvolena kvalitativní metoda polo-standardizovaných rozhovorů s relativně malým počtem osob disponujících vzhledem do životních podmínek romských komunit, jejich vnitřního klimatu, zkušeností s migrací respektive inklinace k migraci mimo ČR včetně rodin, které se z emigračních cest a pobytů v zahraničí vrátily (viz přílohy).

V zájmu získání co možná nejúplnějšího pohledu byly realizovány rozhovory s romskými respondenty (zaměřili jsme se kromě rodin navrátilců zejména na místní autority v romských komunitách) tak i neromskými experty znalými podmínek panujících především na místní úrovni, a to na bázi své zkušenosti v rámci místní správy.

Vlastnímu terénnímu výzkumu předcházely expertní konzultace týkající se zvolené metodologie výzkumu, výběru zkoumaných míst i dostupných informací a dat o dosavadních migračních vlnách, jejich rozsahu, povaze, motivech a regionální varianci.

Terénní šetření (polo-standardizované rozhovory) prováděl stabilní dvoučlenný výzkumný tým, kde jeden výzkumník byl zaměřen na místní úřady, jejich informace a perspektivu, zatímco druhý výzkumník se věnoval výhradně práci v romských komunitách. Díky tomuto přístupu bylo možné srovnání situace a podmínek jednotlivých lokalit. Výzkumník, který sledoval převážně neromský terén tedy realizoval: vstupní konzultace s experty, rozhovory s vedoucími sociálních (popř. bytových) odborů, městských úřadů (místní správy), řediteli Městské policie a pracovníky Úřadů práce (viz následující tabulka). Vysokoškolsky vzdělaná pedagožka s plynulým zvládnutím romštiny, vynikajícími komunikačními schopnostmi (díky svému romskému původu také požívající vyšší důvěry romské komunity) sledovala romské prostředí, realizovala rozhovory s romskými poradci, romskými asistenty, romskými reprezentanty a vybranými romskými rodinami a jednotlivci s emigrační zkušeností.

Terénní rozhovory probíhaly v období mezi 12.4. a 12.5. 2000.

2.2. Definice a výběr lokalit, institucí a dotázaných

Výběr sledovaných lokalit byl proveden na základě expertních konzultací na počátku projektu. V této otázce byli konzultováni experti Ministerstva práce a sociálních věcí ČR v oblasti sociální, zaměstnanosti a sociální politiky vůči romské menšině, experti Rady pro národnosti vlády ČR, Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity, nevládní organizace Nová škola zaměřená na vzdělávací programy, vedoucí reprezentanti Sdružení Romů na Moravě a Grémia regionálních romských představitelů.

Výběr sledovaných míst a komunit byl realizován v souladu se třemi parametry projektu:

- (i) zaměření na lokality s předpokládaným nadprůměrným pro-migračním klimatem;
- (ii) potřeba realizace výzkumu výše popsáním stabilním dvoučlenným týmem (zachování shodného vedení rozhovorů a pokud lze i komparativní hodnotící perspektivy pro romské a neromské prostředí samostatně);
- (iii) časový parametr – podle zadání klienta bylo nutné projekt realizovat ve velice limitovaném termínu 6 týdnů.

Na základě expertních názorů a doporučení byly jako sledované lokality přednostně vybírány lokality s největším problémovým potenciálem. Dne 10. 4. 2000 pak proběhla konzultace s klientem a na základě této konzultace došlo k definování konečné struktury sledovaných lokalit. Sledovány byly lokality: Praha 3, Praha 8, Most, Jirkov, Ústí nad Labem, Semily, Litoměřice, Ostrava, Orlová (parametry těchto lokalit viz 9.5. a 9.6.) [14].

Na základě expertních konzultací byly rovněž vytipovány instituce a osoby přicházející do přímého styku s romskou komunitou. V každé sledované lokalitě tak byl nakonec zpravidla osloven především příslušný romský poradce [15], některá z místních romských autorit, vedoucí sociálního od-

boru (popř. vedoucí bytového odboru) příslušného Městského úřadu, ředitel Městské policie a vybraný pracovník Úřadu práce.

Na základě doporučení a informací získaných od romských poradců a respektovaných romských autorit byly následně provedeny rozhovory přímo s rodinami romských navrátilců ze zahraničí.

3. Výsledky

3.1. Informace o dotázaných

V průběhu terénního šetření bylo v romské části projektu provedeno celkem 8 rozhovorů s místními romskými autoritami, 3 rozhovory s romskými poradci a bylo navštíveno celkem 34 romských rodin majících zkušenosti s emigrací do zahraničí. Údaje shrnuje následující tabulka:

Lokalita	Romský poradce	Romská autorita	Emigrace pouze 1x (počet rodin)	Délka pobytu rodin v emigraci (v měsících)	Emigrace více než 1x (počet rodin)	Délka posledního pobytu rodin v emigraci (v měsících)
Praha 3	1	0	2	12, 10	2	18, 24
Praha 8	1	1	2	12, 12	2	24, 12
Ústí nad Labem	1	1	2	12, 11	2	24, 10
Most	0	1	2	12, 12	2	3, 12
Jirkov	0	1	2	6, 6	1	12
Litoměřice	0	1	2	6, 6	2	12, 12
Semily	0	1	2	3, 4	1	6
Ostrava	0	1	2	12, 18	2	24, 24
Orlová	0	1	2	3, 4	2	8, 8

Jak je zřejmé i z výše uvedené tabulky, komunikace s romskými poradci nebyla zcela jednoduchá. Tři poradci nebyli ochotni podávat informace a rozhovor odmítli, v dalších třech případech nedodrželi termín schůzky. Potřebné údaje byly získány zejména od Romů, kteří emigraci sami zkusili, vedoucích autorit uvnitř romských komunit, dále byly doplněny údaji získanými z Ministerstva vnitra ČR [16]. Údaje z MV ČR dokázaly do určité míry nahradit deficit informací od romských poradců. Celkově bylo s prosbou o rozhovor osloveno více Romů než je uvedeno v přehledu. Ne všichni však byli ochotni s námi hovořit. Důvodem odmítnutí byly především jejich obavy ze zveřejnění a medializace obsahu rozhovorů. Romové nevěřili našim zárukám a jedinou zárukou by pro ně byla osobní známost. Ti, kteří byli ochotni hovořit nás naopak přijali velmi vřele, výjimkou nebyla ani pozvání přímo do rodin na oběd či promítání videozáznamů z pobytu v zahraničí (v emigraci).

V rámci neromské části projektu bylo v průběhu terénního šetření osloveno s prosbou o poskytnutí informací celkem 40 úředníků veřejné správy, provedeno bylo 19 osobních rozhovorů, 12 úředníků bylo ochotno sdělit informace pouze telefonicky, 8 úředníků jakýkoliv rozhovor na téma emigrace Romů striktně odmítlo (3 z nich podmínili rozhovor podáním a následným projednáním oficiální písemné žádosti na nadříženém orgánu), 1 se nedostavil na domluvenou schůzku. Údaje o počtech realizovaných (ať už osobních nebo telefonických rozhovorů) opět shrnuje následující tabulka:

Lokalita	Odbory MU	Úřad práce	Městská policie	Jiné
Praha 3	3	1	0	0
Praha 8	2	0	0	0
Ústí nad Labem	3	0	1	0
Most	2	1	1	0
Jirkov	1	1	1	1
Litoměřice	1	0	1	1
Semily	2	1	1	1
Ostrava	2	1	1	0
Orlová	0	0	1	0

Jak je zřejmé z této tabulky, s největší počtem odmítnutí rozhovorů na dané téma jsme se setkali na Úřadech práce [17].

3.2. Absence dat

V průběhu terénního šetření se jako velmi plodný ukázal zvolený přístup konfrontace údajů od příslušníků romských komunit s údaji reprezentantů příslušných municipalit (samosprávy) respektive státní správy. Existují totiž zásadní kvalitativní rozdíly mezi informacemi a údaji získanými přímo z romského prostředí a údaji, jež mají o romské komunitě k dispozici orgány veřejné správy.

V dané souvislosti můžeme hovořit o existenci dvou relativně oddělených světů – romské komunity na jedné straně a veřejné správy na straně druhé. Vhled institucí do příslušné romské komunity je omezen především z následujících důvodů:

1) Naprostá většina oslovených úředníků údajně vůbec neshromažďuje žádné údaje týkající se specificky pouze romské populace (ať už se jedná například o míru nezaměstnanosti romské populace nebo počty Romů žijících v dané lokalitě), protože při své práci – podle svého vyjádření – naprosto nerozlišuje mezi Romy a neromy [18]. Veškeré údaje jež má většina oslovených úředníků k dispozici se tak týkají pouze populace dané lokality jako celku a nelze z nich nijak vyvozovat specifickou situaci Romů a v romské komunitě.

2) Výbušná atmosféra obklopující romskou menšinu a obavy z nařčení z rasismu výrazně snižují ochotu úředníků tuto nadměrně citlivou problematiku jakkoliv komentovat. Žádost o informace, rozhovor a komentáře k romské problematice byly velmi často „přesměrovávány“ na romské poradce coby „odpovědné úředníky“ [19].

3) Romové odcházející žádat o azyl do zahraničí se snaží v naprosté většině případů svůj odchod do zahraničí a pobyt v azylovém řízení před českými úřady všemožně utajit aby nedošlo ke krácení jejich tuzemských sociálních dávek, na něž by jinak ztráceli nárok [20].

Přestože komunikace mezi romskou komunitou a jejím okolím není příliš intenzivní, existující informační deficit není symetrický. Na jedné straně oslovení úředníci nedisponují údajně prakticky žádnými informacemi o romské populaci, nebo mají informace o poměrech v romské komunitě dosti zkreslené, na straně druhé pracovníci sociálních odborů a Úřadů práce označují informovanost Romů o úředních procedurách a nárokovatelných sociálních (a jiných) dávkách za mimořádně vysokou, převyšující obvyklou informovanost neromských klientů těchto úřadů. Tato asymetrie je jedním z významných akceleratorů dynamiky migrace romských rodin do zahraničí.

Absence statistických údajů o romské populaci (s výjimkou některých výše zmíněných údajů MV ČR získávaných od romských poradců) i neochota úředníků veřejné správy formulovat alespoň svou vlastní znalost prakticky znemožnila realizaci původně zamýšlený analytický a explikační postup založený na kombinaci kvantitativních (tvrdých) kvalitativních (měkkých) dat. Absence tvrdých statistických dat o počtech Romů žijících v dané lokalitě, počtech nezaměstnaných Romů, bytových poměrech romských rodin apod. znemožňuje zasazení subjektivních zkušeností dotázaných do pevného rámce empirie a otevírá tak značný prostor k apriorním, spekulativním a ideologizujícím interpretacím, a to na obou stranách.

Napjatá atmosféra kolem romské problematiky se negativně odráží i ve vysokém počtu odmítnutí rozhovoru na toto téma (u neromských úředníků cca 25 %).

4. Hlavní zjištění

Vzhledem k velice odlišnému obrazu situace, který poskytují poznatky získané pomocí veřejné správy a výsledky zjištěné uvnitř romských komunit uvádíme v celém průběhu následující výsledkové části obě perspektivy, a to nejdříve informace získané přímo z romského prostředí, neboť jsou z hlediska migračních tendencí a klimatu patrně relevantnější, a následně pak informace získané od úředníků aby tak byly dostatečně patrné odlišné perspektivy obou stran. Domníváme se, že informace romských respondentů lépe vystihují migrační klima a skutečný stav z hlediska migračního pohybu a intencí romské populace. Naproti tomu informace úředníků veřejné správy doplňují a korigují sociální kontext a faktory, které migraci ovlivňují.

4.1. Migrační situace v jednotlivých lokalitách

4.1.1. Praha 3 a Praha 8

Na obvodě Prahy 3 a Prahy 8 byly uskutečněny rozhovory s romskými poradci a s osmi romskými rodinami. Za poslední 2 roky emigrovalo přibližně 60 rodin /cca 420 lidí/. Vrátilo se asi 25 rodin. Některé z nich emigrovaly 2 nebo 3 krát. Všichni dotazovaní mají z emigrace pozitivní zkušenost [21].

Všechny dotázané rodiny mají už někoho v zahraničí. Důvodem jejich emigrace je podle jejich vyjádření neřešitelná ekonomická situace v rodině. Všichni dospělí jsou dlouhodobě nezaměstnaní, bez vyhlídky najít si v blízké době práci. Nevědí jak řešit situaci a tak volí emigraci. Dotazované rodiny emigrovaly s úmyslem zůstat v zahraničí trvale. Čtyři rodiny se vrátily, protože nebyly úspěšné při vyřizování jejich žádosti o azyl (zamítnutí) [22]. Čtyři rodiny se vrátily z rodinných důvodů (děti se chtěly vrátit, těžce onemocněl příbuzný v ČR, pohřeb v rodině apod.).

Odhady úředníků o počtech migrujících Romů jsou výrazně nižší. Podle jedné pracovnice veřejné správy odešly z Prahy 3 celkem asi tři rodiny a dvě se vrátily s tím, že prý poznaly, že na ně v zahraničí nikdo nečeká. Údajně odcházeli spíše bohatší Romové, ale neprodali byt. Na Žižkově prý velká migrace nebyla mj. i kvůli tomu, že zde žijí především starousedlíci, kteří jsou sžití se svým okolím. Spíše do lokality imigrují příbuzní Romů ze Slovenska.

Podle pracovnice bytového odboru migruje krátkodobě asi 30 rodin. Ostatní dotázaní úředníci se k počtu emigrujících Romů nedokázali vyjádřit. Všichni shodně tvrdí, že atmosféra v romské komunitě je klidná a žádnou další emigraci neočekávají.

4.1.2. Ústí nad Labem

V Ústí nad Labem byly uskutečněny rozhovory s romskou poradkyní, dále s jednou z místních romských autorit, a ve čtyřech rodinách. Přibližný počet emigrantů za poslední 2 roky je 20 rodin /cca 140 osob/. Asi polovina z nich se vrátila, polovina z nich se vrátit musela /nebyli úspěšní při žádosti o azyl/. Důvody emigrace stejné jako u Romů v Praze.

Všichni Romové z Matiční ulice [23] údajně chtějí emigrovat. Navrátilci mají pozitivní zkušenosti z emigrace a chtějí emigrovat znovu.

Všichni oslovení úředníci na Magistrátě Ústí nad Labem mají po kauze se zdí v Matiční ulici strach a odmítají současnou situaci jakkoliv komentovat. Lepší situace je kupodivu přímo v městských částech Ústí nad Labem (navštíveny byly úřady městských částí Neštětice, Město a Střekov).

Z Neštětic odešla podle informací úřadu městské části jedna rodina do Velké Británie a vrátila se. Tendenci migrovat mají spíše nižší vrstvy romské komunity. Důvody jejich migrace dotázaní úředníci neznají protože jim je Romové neřekli. Ani do budoucna nečekají, že by někdo další odešel.

Ve Střekově údajně neví o nikom, kdo by odešel nebo se chystal odejít, nicméně vzhledem k impulzivnímu jednání některých romských rodin [24] nedokáží situaci předvídat.

Podle úředníků městské části Město odešly cca 4 rodiny a dvě se vrátily. Jednalo se o nižší vrstvu Romů, kteří peníze na cestu získali prodejem obecních bytů.

Podle pracovníka Městské policie odešlo nejvíce Romů v letech 1995 a 1996 převážně do Kanady. Odešla prý finančně zajištěná elita která v Kanadě získala politický azyl.

4.1.3. Most

V Mostě byla dotázána jedna z místních romských autorit a byly provedeny rozhovory ve čtyřech rodinách. V rodinách se tazatelce dostalo velmi vlídného přijetí, včetně předvádění fotografií a videozáznamů ze zahraničí. Romská poradkyně nebyla ochotna poskytnout jakékoliv informace.

V Mostě je poměrně silné extrémistické hnutí skinheads. Špatná ekonomická situace a rasistické útoky nutí Romy podle jejich výpovědi k emigraci. Většina těch, kteří emigrovali byli údajně terčem rasistického útoku. Za poslední dva roky odešlo přibližně 20 rodin. Asi polovina se jich vrátila jako neúspěšní žadatelé o azyl. Emigraci rodiny zkusí znovu a litují že se musely vrátit.

Podle údajů pracovnice bytového odboru začalo v Mostě k emigraci docházet teprve v letošním roce v únoru, předtím nikdo neodcházel. S touto problematikou tak nemají prakticky žádné zkušenosti a nedokáží sdělit ani počty rodin, které odešly.

Dle informací sociálního odboru odešlo ze etnicky homogenního romského sídliště Chánov cca 10 rodin. Podle počtu chybějících žáků ve škole odešlo ze sídliště Chánov cca 12 rodin. Emigrující se rekrutují především ze střední vrstvy. V současné době obývá sídliště Chánov údajně 1500 až 2000 Romů.

Pracovník úřadu práce nedokázal počty odchozích odhadnout, nicméně počet Romů žijících v okrese Most odhaduje na 10 000.

Podle pracovníka Městské policie v Mostě odchází jen nejnižší vrstva Romů, podnikatelé a živnostníci zůstávají v ČR. Podle údajů Městské policie odešlo jen cca 5 – 6 rodin (1 rodina = cca 6 – 7 osob) ze sídliště Chánov. Vrátily se dvě rodiny.

Dle názoru všech dotázaných úředníků je v současné době v romské komunitě v Mostě klid a žádné pokračování emigrace se neočekává. [25]

4.1.4. Litoměřice

V Litoměřicích byl realizován rozhovor s místní romskou autoritou a následně ve čtyřech rodinách. Z emigrace se rodiny vrátily jako neúspěšní žadatelé o azyl. Až ušetří na letenky, pojedou znovu protože mají z emigrace pozitivní zkušenosti. Chtějí emigrovat na trvalo. Už několik let nemají práci a v jednom bytě bydlí 3 generace. Za poslední dva roky emigrovalo přibližně 15 rodin. /cca 100 osob/. Asi polovina se vrátila.

Pracovníci MÚ Litoměřice se nedávno pokoušeli získat údaje o počtech Romů žijících v Litoměřicích. Tato jejich snaha skončila neúspěchem mj. proto, že Romové jsou stále v pohybu a migrují po celé ČR (dlouhodobé pobyty u příbuzných v různých oblastech ČR). Odhad počtu Romů žijících v Litoměřicích je 300 – 400 osob.

V uplynulých dvou letech emigrovalo cca 35 osob, vrátilo se cca 10 osob (resp. 2 rodiny). Při určování profilu emigrantů je prý třeba rozlišovat romskou vzdělanostní a ekonomickou elitu. Odcházeli především bohatí Romové, z nichž někteří zbohatli trestnou činností a emigraci se snažili vyhnout trestnímu stíhání. Vzdělanostní elita v Litoměřicích údajně neexistuje. Motivem k návratu ze zahraničí byla změna (zprísnění) azylové situace v cílových zemích.

Pracovník Městské policie uvedl, že přibližně před pěti lety bylo rozhodnuto o ukončení rozlišování národnosti pachatelů přestupků a trestných činů a že tedy již nemá k celé věci co říci.

4.1.5. Jirkov [26]

V Jirkově proběhly rozhovory se třemi rodinami a rovněž s místní romskou autoritou. V rodinách žádost o rozhovor přijali velmi mile a ochotně odpovídali na dotazy. Jedna rodina se vrátila jako neúspěšní žadatelé o azyl a dvě ukončily pobyt v zahraničí z vlastních rodinných důvodů. Za poslední dva roky emigrovalo přibližně 15 rodin /cca 80 osob/. Asi polovina z nich se vrátila. Všichni mají z emigrace pozitivní zkušenost a chtějí zkusit emigraci znovu.

V roce 1992 bylo k trvalému pobytu v Jirkově přihlášeno cca 1400 Romů. S očekávaným rozdělením ČSFR přišlo do Jirkova dalších cca 1500 – 1700 Romů ze Slovenska. Dnes se již v evidenci obyvatel národnost nesleduje. Nicméně Místní úřad Jirkov odhaduje počet v místě žijících Romů v současnosti na cca 1500 – 1600 osob s trvalým pobytem v Jirkově a dalších 400 – 500 osob jako dlouhodobé návštěvy a migrující rodiny (celkem má Jirkov přibližně 20 000 obyvatel).

Co se týče emigrace byl prvním zaznamenaným případem odchod jedné rodiny v roce 1999.

Jednalo se o rodinu, která dlouhodobě neplatila nájemné za byt a byla přestěhována do bytu pro neplátiče nájemného. Tato rodina se nedávno opět vrátila do Jirkova. V současné době nemají pracovníci MÚ Jirkov žádné signály o chystané migraci.

Městská policie může počet emigrujících pouze odhadovat z počtu osob, jež na pokyn Okresního soudu nebo Finančního úřadu neúspěšně hledala. V roce 1999 se nepodařilo dohledat 20 osob. Podle názoru pracovníka policie odcházela spíše nižší vrstva a v současnosti již není v romské komunitě klima k odchodům.

4.1.6. Semily

V Semilech byly navštíveny 3 rodiny a místní romská autorita. Za poslední dva roky emigrovalo přibližně 10 rodin /cca 150 osob/. Zpět se vrátila polovina z nich. Většinou jako neúspěšní žadatelé o

azyl. V rodinách se chtěli podělit o zážitky ze zahraničí. Vesměs mají s emigrací pozitivní zkušenosti a chtějí zkusit odejít znovu.

Romská populace v Semilech čítá podle odhadu pracovníků sociálního odboru a jednoho z čelných reprezentantů města několik set Romů. Jedná se v naprosté většině o starousedlíky a neví se o nikom, kdo by odešel. Ani do budoucna neočekávají žádný další odchod Romů do zahraničí.

Podobné zkušenosti má i pracovník Městské policie, který navíc doplnil, že po roce 1993 přišly do města ještě cca 3 – 4 romské rodiny ze Slovenska.

4.1.7. Ostrava

V Ostravě byl proveden rozhovor s místní romskou autoritou a ve čtyřech rodinách. Za poslední dva roky emigrovalo z Ostravy přibližně 20 rodin. Polovina se vrátila. Dotázaní mají rovněž pozitivní zkušenost a emigraci doporučují. Oni sami zkusí opět odejít. Důvodem jejich návratu bylo to, že nebyli úspěšní při žádání o azyl.

Pracovnice sociálního odboru městského obvodu Moravská Ostrava – Přívoz má z titulu své funkce větší přehled o lidech pobírajících sociální dávky, přesto usuzuje, že odchází spíše nižší vrstva Romů a starousedlíci. V roce 1999 odešlo cca 10 rodin, od počátku roku 2000 do konce dubna 2000 odešlo již cca 15 rodin. O emigraci se dozvedí teprve když někdo na někoho dostane zlost a informuje pracovníky sociálního odboru. Naprostá většina emigrantů se (s výjimkou dvou rodin) opět vrátila zpět do Ostravy, přesto je emigrace pro Romy stále atraktivní.

4.1.8. Orlová

Podobná situace jako v Mostě je i v Orlové. Útoky skinheadů a nezaměstnanost žene Romy podle jejich slov do emigrace. Za poslední dva roky emigrovalo asi 15 rodin, polovina se vrátila. V Orlové byly navštíveny čtyři rodiny a rovněž místní romská autorita. Dvě rodiny se vrátily jako neúspěšní žadatelé o azyl, jedna rodina kvůli dětem a poslední kvůli pohřbu blízkého příbuzného.

Atmosféra obav mezi úředníky veřejné správy, ústící v odmítnutí rozhovoru, byla ze všech sledovaných lokalit nejsilnější právě v Orlové. K naší problematice se byl ochoten vyjádřit pouze pracovník Městské policie. Uvádí, že ví o jediné rodině, která emigrovala a která se na svůj odchod připravovala již dlouho dopředu. Atmosféra ve městě je podle pracovníka policie napjatá, objevují se střety jak mezi Romy a neromy, tak mezi Romy samotnými a je pravděpodobné, že emigrace bude pokračovat.

5. Identifikace rozhodujících motivů a spouštěcích mechanismů emigračního chování

Podle dotázaných Romů jsou jejich motivy k odchodu následující (dle klesající důležitosti - skladba příčin má ovšem silnou individuální varianci zejména pokud jde o pořadí a akcent na jednotlivé důvody):

1. Není práce a mezi Romy je velká nezaměstnanost
2. Není bydlení
3. Romové se necítí v ČR v bezpečí (rasistické útoky)
4. Všechno je drahé (růst životních nákladů v ČR)

Při rozhodování o tom, jestli emigrovat nebo ne, hraje podle Romů velkou roli soubor následujících dvou motivů:

- A) Potřeba finančně zabezpečit a ochránit rodinu (pro-migrační faktor) ;
- B) Rodina má žít spolu - soudržnost rodiny, velkorodiny, hlavně v případech smrti, neštěstí a pod. (hlavní důvody dobrovolných návratů do ČR i následování příbuzných do zahraničí).

Motivace Romů k odchodu do zahraničí je oblastí, v které se pohled Romů a úředníků veřejné správy liší nejmarkantněji:

Z perspektivy neromských úředníků je hlavním podnětem k odchodům jednoznačně motiv ekonomický. Tento vysvětlující důvod sdílejí i někteří romští úředníci. Všichni dotázaní úředníci vnímají migrační chování jako ekonomicky nejen motivované, ale také jako ekonomicky racionální. Úředníci

poukazují na ekonomickou výhodnost takového chování – podaří-li se migrujícím Romům utajit svůj odjezd a pobyt v zahraničí před místními úřady, migrujícím plynou dále jednak domácí sociální dávky (tvořené především příspěvky v nezaměstnanosti, příspěvky na dítě, příspěvky na bydlení, dosahující měsíčně výše cca 15 – 20 tisíc Kč čistého příjmu pro rodinu se čtyřmi dětmi) [27]. Navíc získávají finanční prostředky a podporu v cílových zemích migrace.

Vlastní rozhodnutí opustit ČR však ani podle názoru úředníků není jen čistě racionálním kalkulem. Romové jsou podle nich velice impulzivní, inklinují tradičně k migraci. Spouštěcím impulsem migrace může být na první pohled často zanedbatelný podnět (např. zpráva o mezi-etnickém konfliktu na jiném místě ČR). Migrační chování proto ovlivňují nejen podmínky v místě a v dané komunitě, ale celková situace v ČR a ad hoc události. Paradoxem celého vývoje ovšem je, že migrační chování má tendenci gradovat právě v období, kdy se etnické klima v ČR, minimálně v úrovni centrální politiky, výrazně pozitivně změnilo a kdy se začínají aktivně projevovat i romské elity ve snaze formulovat a nastolit problém integrace a postavení své menšiny vůči státu a české veřejnosti.

5.1. Nezaměstnanost

Podle úředníků nejsou Romové motivováni k získání trvalého legálního zaměstnání. Samotná nabídka pracovních míst je údajně dostatečná i pro Romy [28]. Romům se však, vzhledem k výši životního minima jejich rodiny a tudíž i výši sociálních dávek, nevyplatí přijímat nekvalifikovaná a málo placená pracovní místa, jejichž mzdový výnos nedosahuje výše podpory. Respektive se nevyplatí pracovat oficiálně s odhlášením z podpory v nezaměstnanosti [29]. Jeden z dotázaných sociálních pracovníků kvantifikoval bod, od kterého se Romům vyplatí pracovat, jako mzdu přesahující minimálně dvojnásobek životního minima. Takto honorované práce je však skutečně nedostatek a navíc, v situaci kdy většina Romů má velmi nízkou kvalifikaci, nemohou romští žadatelé na tuto práci kvalifikačně „dosáhnout“ [30].

To tedy neznamená že Romové nepracují vůbec. Podle úředníků většina Romů – pokud pracuje – pracuje nelegálně, aby jim nebyly kráceny sociální dávky. Pracovníci prý často potkávají registrované nezaměstnané Romy když pracují při výkopových pracích. Dále je v některých romských komunitách signifikantně zastoupena obživa ve zcela nelegálních a protizákonných oblastech (prostituce, drogy apod.) [31].

Nabízejí – li úředníci Romům práci, Romové většinou údajně hledají důvody jak nabízenou práci odmítnout [32].

Podle jednoho pracovníka Úřadu práce jsou Romové zaměstnatelní tam, kde není vyžadována přesnost, dochvilnost apod. V několika sledovaných lokalitách byly snahy zaměstnat Romy např. u technických služeb nebo u Městské policie. Špatné zkušenosti zaměstnavatelů s pracovní morálkou romských zaměstnanců však způsobily, že většina zaměstnavatelů dnes odmítá Romy zaměstnávat. „I argument, upozorňující na nezáměr Romů o práci jako hlavní příčinu vysoké romské nezaměstnanosti, má svůj protipól, týkající se postojů majoritní společnosti: někteří představitelé Ministerstva práce a sociálních věcí stejně jako pracovníci úřadů práce ústně potvrzují informace samotných Romů, že diskriminace v oblasti zaměstnanosti je frekventovaným jevem (např. oficiální seznamy volných pracovních míst mívají protiromskou doložku, tj. označení, že Romy konkrétní zaměstnavatel nepřijímá.“ (Zpráva o situaci romské komunity v ČR 1997: 7.4.) Ze zkušeností měst jako je Český Krumlov a další však lze usuzovat, že úspěšné řešení tohoto problému je možné, ale vyžaduje dosti kvalifikovaný, cílevědomý a především dlouhodobý přístup, jehož zdaleka ne každé zastupitelstvo či další veřejné úřady jsou schopné.

Existují samozřejmě i romští zaměstnavatelé, o jejich počtech však pracovníci Úřadů práce nemají přehled, protože nerozlišují ve své evidenci národnosti [33]. Odhadují však, že v nelehké ekonomické situaci většiny sledovaných lokalit mají i případní romští zaměstnavatelé problémy s odbytem svých produktů a nabízených služeb.

Při diskusi motivů Romů k emigraci je třeba brát v úvahu i tu skutečnost, že přestože řada sledovaných lokalit patří k místům s největší mírou nezaměstnanosti v ČR, nezjistili jsme žádný signifikantní rozdíl v naladění Romů k emigraci mezi lokalitami s nejvyšší mírou nezaměstnanosti (Ostrava, Orlová, Most, Jirkov) a nejnižší mírou nezaměstnanosti (Praha).

5.2. Bydlení a bytové podmínky

Je nespornou skutečností, že v ČR je nadále obecný nedostatek bytů a specificky pak laciných bytů, respektive sociálně orientované bytové výstavby. Stejně tak je evidentní, že romské rodiny zpravidla žijí ve velice stísněných poměrech a ve značně amortizovaném bytovém fondu. Podle informací dotázaných úředníků ve sledovaných městech o bytové situaci Romů však mají všichni Romové kde bydlet. Problémy nastávají zejména tehdy, kdy se do bytu ke stávající rodině nastěhuje několik dalších příbuzných například ze Slovenska, nebo z jiných částí ČR a dojde k přelidnění a tím i zrychlené amortizaci bytů. [34]

Velmi rozšířené je podle dotázaných neoprávněné nakládání s komunálními byty. Dle zkušeností pracovnice bytového odboru v pražské městské části, přibližně 2/3 romských rodin, které dostaly obecní byty, je vzápětí prodaly a žádaly o nový byt. Velmi časté je - podle dotázaných úředníků - také nelegální pronajímání obecních bytů dalším osobám jako zdroj příjmů.

5.3. Bezpečnostní podmínky, násilný rasismus a rasová diskriminace

V ČR docházelo od roku 1993 k rapidnímu a evidovanému zhoršování bezpečnostní situace Romů zejména v důsledku násilných rasově motivovaných útoků extrémistických skupin skinheads, jejichž výsledkem byla nejen celá řada interetnických konfliktů, ale vážná zranění, evidované organizované útoky se smrtelnými následky, žhářské útoky, napadení školních dětí. Nárůst násilného rasismu se projevil i v útocích na cizince. Doprovodným jevem pak byl vzestup diskriminačních a segregáčnických praktik v restauracích, obchodech a veřejných místech. Navzdory evidenci tohoto nebezpečného trendu, na který poukázaly jak domácí a zahraniční nevládní organizace, tak mezinárodní organizace a některé státy [35], česká vláda, legislativa a justice nereagovaly adekvátními prostředky represe a zvýšené bezpečnostní ochrany postižených a ohrožených. Díky laxnímu a někdy i obstrukčnímu postupu policie a justice vůči násilnému i nenásilnému rasismu rozšiřovalo se jak v extrémistických hnutích, tak v samotných romských komunitách klima beztrestnosti respektive obtížného či nemožného dosažení práva a zajištění srovnatelné bezpečnosti občanů bez ohledu na barvu pleti.

Ostrý kontrast mezi zhoršující se bezpečností Romů a exaltovanou rétorikou vlády a předních politiků země vydatně přispíval k atmosféře pokrytectví a lhostejnosti vůči porušování základních lidských práv menšiny v jeho násilné i nenásilné formě. Toto klima nepříznivě ovlivňovalo nejen postup policie a správních úřadů, ale prohlubovalo etnické napětí v české společnosti a odcizení samotných Romů. Dlouhodobá pasivita české vlády i místních úřadů, laxnost a průtahy justičních orgánů, dominantně přispěly k pocitu bezpráví, ohrožení a shovívavosti státu vůči extremismu mezi romskou menšinou. To vše umocněno přítomností extrémní pravicové strany v parlamentě, která se až do voleb v roce 1998, kdy nezískala parlamentní zastoupení, profilovala právě na protiromské a rasistické veřejné rétorice. Koncem 90. let se začala bezpečnostní situace zlepšit zejména v důsledku důraznějšího postupu policie a justice vůči skinheads. Je však nesporné, že kumulace předchozího nepříznivého vývoje vyvolala oprávněný pocit nedostatku bezpečnosti a násilného ohrožení právě a především u Romů, a to prakticky ve všech místech ČR.

I přesto, že jsou rasoví extrémisté i zázemí jejich sympatizantů v české společnosti v menšině (odhadu cca 13-15% populace) je důležitým průvodním jevem postavení Romů celková nedůvěra české společnosti ve schopnosti romské menšiny překonat historické vzdělanostní i sociální handicap, respektovat a uplatňovat běžné normy sousedského soužití a práva. Majorita české společnosti, jakkoli rasové a etnické násilí odsuzuje a není spokojena s postavením a sociální degradací Romů, dává přednost eliminaci vzájemných kontaktů a vzájemné etnické segregaci, neboť nevěří v možnost plnohodnotné občanské integrace Romů, které naopak pocituje jako hrozbu stabilitě a bezpečnosti ve svém sousedství, v obci i v rámci české společnosti. V důsledky evidentní nadreprezentace Romů mezi pachateli drobné i větší trestné činnosti tak je pocit vzájemného ohrožování vlastní bezpečnosti oboustranný. Podstatou etnických vztahů mezi Romy a majoritní populací v jinak dominantně etnicky homogenní české společnosti je strach, podezření a nedůvěra. [36] Významnou stimulační pohnutkou k odchodu proto je nejen vyšší bezpečnost, otevřenější a nedůvěrou nekontaminovaný přístup úředníků v cílových zemích, ale zejména větší etnická pestrost a otevřenost západních společností, nižší míra xenofobie a pozitivní etnické klima, kde je úroveň apriorních předsudků k lidem s odlišnou barvou pleti podstatně nižší. Tyto kvality dnešní nadprůměrně xenofobní, etnicky a

kulturně homogenní česká společnost postrádá. [37]

Oboustranně se tento pocit vzájemného ohrožení reprodukuje stagnující vzdělanostní situací mezi romskými dětmi, z nichž většina (podle odhadů až 80%) nedosáhne ani úplné základní vzdělání a nedosáhne jakékoli odborné kvalifikace, přičemž nemalá část je navíc přesouvána do speciálních zvláštních škol pro obtížně edukovatelné děti. [38] Programy, které překonávají potíže romských dětí pomocí přítomnosti tzv. romských asistentů a které byly od první poloviny 90. let úspěšně aplikovány a financovány v některých základních školách nevládními organizacemi v ČR i v dalších zemích [39], začala česká vláda prosazovat v hlavním proudu českého základního školství teprve relativně nedávno. Oprávněný pocit nízkých vzdělanostních šancí pro své děti samozřejmě zvyšuje u romských rodičů atraktivnost zemí, v nichž taková diskriminace není. Stejně jako nadále vysoký počet mladistvých romských chlapců a dívek, které se bez kvalifikace neuchytí na pracovním trhu zvyšuje pravděpodobnost jejich propadu do nezákonných a kriminálních aktivit. [40] Rozdíl ve vzdělanostních příležitostech a šancích pro romské děti je patrně významným motorem, který na jedné straně oslabuje vazbu k české společnosti a na straně druhé zvyšuje zájem o trvalé usídlení v některé zemi.

Z hlediska našich bezprostředních poznatků ve vybraných lokalitách lze pro současnou situaci konstatovat toto: bezpečnostní situaci Romů vnímají úředníci jako horší v Mostě a Orlové, kde identifikují vyšší aktivitu skinheads a vyšší výskyt interetnických střetů. Podle převážné většiny dotázaných úředníků však Romové začali argumentovat rasismem podstatně šířeji, a to i mimo rámec etnických konfliktů a rasistických či diskriminačních projevů [41]. Výroky Romů o rasových útocích tedy úředníci považují ve většině případů za zveličené.

S tím, jak přestala být v údajích policie rozlišována národnost pachatelů přestupků a trestných činů je obtížné dobrat se ve většině lokalit přesnějšího a zejména reálného obrazu situace pokud jde o interetnické střety. Prakticky pouze Městská policie v Ústí nad Labem a v Semilech byla schopna a ochotna sdělit přesnější údaje. V roce 1999 se na území města Ústí nad Labem odehrálo 12 rasově motivovaných činů (konkrétně napadení, rvačky a veliké hádky), přičemž 6x byli napadeni Romové a 6x Romové napadli neromy. V Ústí nad Labem podle údajů Městské policie neexistují organizovaní skinheads.

Městská policie Semily uvedla za rok 1999 jediný incident (hospodská rvačka Romů s neromy) který však neskončil ani v přestupkovém řízení.

V Mostě začíná spolupráce Městské policie s romskou samosprávnou iniciativou Dživas, která monitoruje bezpečnostní situaci na sídlišti Chánov a perspektivně v celém Mostě.

Bezpečnostní situace v Orlové je údajně napjatá, Romové požadují aby je Městská policie chránila, ta však ani po zesílení hlídek nemá dostatečné kapacity.

Přesto, že se dnes již nevedou statistiky národnosti pachatelů trestných činů a přestupků, je kriminalita Romů vnímána jako závažný problém ve všech dalších sledovaných lokalitách [42]. Navíc jsou údajně velmi časté i konflikty mezi Romy samotnými.

Z celkového hlediska, pokud jde o bezpečnostní motivy, je třeba brát v úvahu nejen výskyt či počet skutečně zaznamenaných fyzických rasistických útoků, ale také celkové etnické klima v české společnosti, které je prokazatelně dosti napjaté a plné tenzí a pocitu vzájemného ohrožování bezpečnosti. Zastoupení extrémistických skupin a násilného rasismu je sice – co do početnosti aktérů – marginální, ale militantnost a násilné, často i tragické důsledky tohoto jednání, mají značnou signifikanci, stejně jako aféra s výstavbou zdi v Matiční ulici v Ústí nad Labem, diskriminační zákazy vstupu do restaurací, lokální a sousedské poměry, neuspokojivé poměry ve školství a ve vzdělanostních šancích dětí. Existující hlubokou alienaci obou komunit, existenci apriorní xenofobie, nedostatek vzájemných informací o skutečném stavu věcí, to vše jsou reálné projevy napjatých a odcizených etnických poměrů, v nichž se menšina oprávněně může cítit ohrožována a diskriminována majoritními poměry.

6. Povaha předpokládané migrace - typy odchodů

Proces zesílené romské migrace do zemí západní a severní Evropy probíhal v době našeho terénního šetření již zhruba třetím rokem. V průběhu uplynulých let však došlo, podle našich poznatků, k jisté proměně podoby této migrace. Odcházející rodiny už neprodávají byty a majetek a neuzavírají si cestu k návratu. Naopak odchází co nejdiskrétněji a nechávají si v ČR své životní a sociální zázemí pro plánovaný či neplánovaný návrat. Diskrétnost odchodu pak umožňuje udržet sociální dávky v ČR. Při velké dostupnosti informací o poměrech v jednotlivých cílových zemích odcházející mají nejen představu kam chtějí, ale co je čeká, do jakých sociálních podmínek jdou a jaké mají šance. V některých zemích také již mají své příbuzné nebo známé, což je pro migrující velmi významný předpoklad i pozitivní motiv.

Patrný posun v migračním chování vede k několika závěrům:

(i) V důsledku změn v azylových řízeních v západoevropských zemích značně zrealněl pohled i postoj odcházejících Romů jak s ohledem na udržení sociálního zázemí v ČR, tak s ohledem na očekávání a vlastní šance pokud jde o cílové země. Nevadí, že v cílových zemích nebudou dostávat peníze /jenom šeky nebo naturálie/. Říkají, že vždy se tam dá sehnat práce.

(ii) Při trvajícím silném zájmu o emigraci se objevuje fenomén opakované emigrace respektive opakovaných každoročních pokusů o získání azylu či trvalého pobytu v některé západoevropské zemi. V tomto procesu se uchazeči zdokonalují, jak pokud jde o příslušné administrativní procedury (zejména argumentaci důvodů), tak pokud jde o poskytované sociální podmínky, a v neposlední řadě i rodinné jazykové a další kulturní předpoklady. [43]

(iii) Podle dostupných informací u části Romů nabývá na významu i poznávací a turistický aspekt cestování, kterým si ožívují svou zpravidla dosti komplikovanou sociální situaci. [44]

(iv) Vývoj migračního chování a pro-migračního klimatu je provázen efektivním sdílením všech relevantních informací a kumulovaných zkušeností uvnitř romských komunit.

Celkově je patrné, že v současnosti již migrační chování nese nepřehlédnutelné rysy aktivního cílevědomého sociálně-tržního chování s rostoucí racionalitou, kterým romské rodiny reagují na svou sociální a etnickou marginalizaci v ČR a konkrétní životní podmínky zejména v industriálních regionech ČR. Zamítnuté azylové řízení nebo návrat ze subjektivních důvodů patrně nejsou uvnitř komunit vnímány jako neúspěch, ale jako pozitivní zkušenost a pobídka k dalším pokusům.

Spolu s tím jak se mění povaha migrace, dochází i ke změnám struktury nejvyhledávanějších cílových zemí, a to jednak v souvislosti s proměnami azylového řízení v dosavadních cílových zemích a dále s novými zkušenostmi a informacemi o dalších možných cílových zemích.

Dříve patrně nejvyhledávanější cílové země (Kanada, Velká Británie) se v důsledku vzrůstající přisrpnosti azylového řízení stávají méně atraktivními. Dle informací z romské komunity bylo v průběhu terénního šetření zhruba následující pořadí nejvyhledávanějších cílových zemí migrace:

1. Belgie
2. Velká Británie
3. Holandsko
4. Kanada
5. Francie
6. Nový Zéland

Mnoho Romů v současné době uvažuje o Novém Zélandu, odrazující je však pro ně velká vzdálenost a drahé letenky.

Většina Romů, o jejichž odchodu se úředníci dozvěděli, odcházela do Belgie. Hlavní roli při výběru cílových zemí hrají podle úředníků především informace o azylových procedurách v cílových zemích. Podle informací z Ostravy existují organizace zprostředkovávající odchod do zahraničí, poskytující peněžní půjčky na cestu a v neposlední řadě poskytující nejčerstvější informace o procedurách v cílových zemích. Romové tak údajně např. již s předstihem věděli o budoucích změnách azylového řízení ve Velké Británii. Mezi ostravskými Romy se nejvyhledávanější cílovou zemí stalo po Velké Británii Finsko.

7. Možnost informační intervence

7.1. Identifikace oblastí pro případnou informační intervenci

Z údajů jež se nám podařilo zjistit, nevyplývají žádné signifikantní rozdíly mezi jednotlivými sledovanými oblastmi ČR. Je to dáno zřejmě především intenzivní migrací Romů i v rámci ČR a širokou rozvětveností romských rodin po celé ČR. Zároveň lze vyslovit hypotézu o vzniku poměrně uniformního promigračního klimatu, jehož proměna do praktických kroků může být aktivována vlnou místních i obecnějších podnětů. Lze také usuzovat, že na migraci již působí sdílené pozitivní i negativní podněty, které nevycházejí z místních regionálních či komunálních podmínek v oblasti zaměstnanosti nebo bezpečnosti.

Podle názoru expertů dotázaných v úvodní fázi šetření jsou však údajně migračně nejkldnější (námi nesledované) jižní a východní Čechy. V tomto případě jde evidentně o regiony s dlouhodobě stabilizovanými (a zároveň méně početnými) romskými komunitami.

Uvažujeme-li tedy o možných oblastech, cílech a smyslu informačních intervencí, pak lze definovat následující oblasti:

1. Skupina romských poradců, kteří se pohybují uvnitř romských komunit i v institucích veřejné správy a jsou do určité míry vystaveni riziku izolace „mezi“ oběma partnery komunikace a spolupráce, a to včetně záměrného přesouvání celé problematiky situace Romů i jejich soužití s okolím na jejich bedra. Posilování informační i argumentační „výbavy“ romských poradců nemůže v dnešní situaci vývoji uškodit, ale spíše naopak pomoci.
2. Diskrepanci mezi informacemi „zevnitř“ romských komunit a informacemi úředníků veřejné správy lze považovat za alarmující. Obdobně jako jejich převažující neochotu zabývat se problémy, znát skutečné poměry uvnitř romské komunity v místě jejich působení a dokázat cílevědomě prosazovat platné normy, pokud jde o cílenou a oprávněnou sociální podporu romských rodin, školní docházku dětí, systematickou tvorbu podmínek zaměstnanosti apod. V dnešní situaci nelze vyloučit, že míra „neznalosti“ a nedostatku informací na straně úředníků veřejné správy je výrazem skepse a nedůvěry pokud jde o řešitelnost kumulovaných problémů.
3. Obdobný nedostatek informací o skutečném stavu věcí lze pozorovat na úrovni centrálních úřadů, kde jsou hlavním zdrojem informací o rozsahu odchodu Romů spíše informace imigračních úřadů cílových zemí, než vlastní znalost o skutečném stavu věcí. Na činnosti centrálních úřadů ČR je patrná spíše úzkost a obavy ze zavedení vízového režimu a následné reakce médií a veřejnosti, než cílevědomá snaha o poznání a řešení problému a širší diskusi jeho rozsahu a příčin.
4. Specifickou oblastí je deficit informací a možnosti získávat a spravovat informace o situaci romské menšiny, její zaměstnanosti, vzdělanostních problémech, právu na sociální dávky apod. Pokud se v ČR nepodaří tento citlivý problém vyřešit a nalézt způsob, kterým bude možné vytvořit spolehlivou informační bázi o situaci Romů v jednotlivých regionech a obcích, bude se česká exekutiva rozhodovat pouze na bázi dohadů a spekulací, a při vysokém riziku chyby bude raději nečinná, pasivní a „slepá“.
5. Pokud jde o vlastní informační strategii dovnitř romských komunit, nelze vyloučit, že poskytování aktuálních informací o azylových podmínkách v jednotlivých zemích povede spíše k povzbuzení migrace než k jejímu utlumení.

7.2. Identifikace možných cest komunikace

Podle informací získaných přímo z romských komunit je napříč romskou komunitou již široce rozšířena pozitivní zkušenost s emigrací. Prakticky každý má již nějakého příbuzného, který emigraci okusil nebo dokonce získal v zahraničí politický azyl.

ČR nemá ve srovnání s cílovými zeměmi migrujícím Romům již co nabídnout, zvláště v situaci obecně stoupající nezaměstnanosti, netrestání původců rasových útoků a nižší ekonomické výkonnosti ČR. Po pozitivní zkušenosti ze zahraničí je již velmi obtížné přesvědčovat Romy aby neodcházel. Samozřejmě, že se i nadále budou vracet nejen jako neúspěšní žadatelé o azyl, ale také z rodinných důvodů (např. pohřeb blízkého příbuzného nebo těžká nemoc).

Romští poradci jsou v této situaci prakticky bezmocní. Sami by uvítali informace o tom, jak vypadá situace v cílových zemích. Někteří by chtěli emigraci rozmlouvat, ale nemají argumenty. Navíc nero-

zumí slovům jako azyl, emigrant, migrace, emigrace, status atp... Jeden z dotázaných poradců by sám rád emigroval.

Zdá se tedy, že Romové nepotřebují běžná oficiální media, protože mají své vlastní komunikační kanály fungující jinak (a nezáhdka rychleji a lépe) než oficiální media.

V otázce nejvhodnějších komunikačních kanálů pro případnou informační kampaň směrem do romské komunity však panuje vzácná shoda mezi názorem úředníků a Romů - nejvýznamnější spojnící mezi světem Romů a jejich okolím jsou stále romští poradci při Okresních úřadech. A právě romští poradci jsou spatřováni jako nejlepší nástupní bod případné informační kampaně.

Oslovení romští poradci totiž velmi dobře znají „své“ Romy a jejich místní autority. Bylo již naznačeno, že romská komunita není v žádné z navštívených lokalit ani zdaleka jednotná a homogenní. Je tedy logické, že najít jedinou univerzální autoritu pro celou lokální komunitu je velmi obtížné, ne-li přímo nemožné a že je nezbytně nutné oslovit v každé lokalitě autority všech jednotlivých proudů (klanů, rodin ...)

Pro ostatní skupiny je třeba hledat specifické formáty komunikace podle jejich pozice v celém procesu (školení, analýzy, trénink v sociální práci uvnitř romských komunit apod.). Obecně lze říci, že cílem komunikačního procesu by mělo spíše edukování a informování o skutečném stavu a možnostech řešení. V každém případě je však třeba hledat cestu k překonání dnešního stavu „uzavřenosti“ problematiky na kompetentních pracovních stolech centrálních úředníků.

8. Závěry

1. Promigrační klima v sondovaných romských komunitách existuje a lze předpokládat že i v letošním roce se pokusí o odchod značný počet romských rodin, v době výzkumu již tyto odchody začaly. Podle údajů z romské komunity je velmi pravděpodobný další růst počtu žadatelů o azyl, hlavně z oblastí Ostravsko, Kladensko a Praha.

2. Úřady veřejné správy o této situaci většinou nemají reálnou představu, a to především v důsledku obecného nedostatku informací o situaci, vnitřních poměrech a životních podmínkách Romů. Nízká informovanost veřejné správy vyplývá i z toho, že se údaje o Romech nesbírají jak ze zákonných příčin, tak z obavy úředníků z nařčení z rasové diskriminace. Veřejná správa v nemalé míře nechce o situaci a chování Romů ani mluvit a poskytovat informace. Kolem celého problému existuje velmi napjatá atmosféra. Absence informací a dat o romské komunitě, jejich migračních tendencích a zkušenostech je do značné míry důsledkem této situace.

3. Romové své pobyty v zahraničí před místními úřady velmi úspěšně tají. Zatímco úředníci považují situaci za stabilizovanou a žádnou další migraci nečekají, Romové jsou naopak naladěni velmi pro-migračně, a to ve všech sledovaných lokalitách.

4. Profil a chování migrujících romských rodin se výrazně mění. Vysoký podíl zřejmě mají opakované migrace, nyní však již s ponechaným sociálním zázemím (sociální dávky) a bydlením v ČR. Jakkoliv migrující rodiny usilují o trvalý odchod reálně již počítají i s variantou dobrovolného nebo nuceného návratu, který nepovažují za neúspěch, neboť rozhodující se zdá pozitivní zkušenost ze samotných pobytů v zahraničí, v etnicky pestřejších a otevřenějších společnostech i ve styku se slušně jednajícími úřady. S počtem emigračních pokusů patrně vzrůstá i zkušenost migrujících, migrace má ráz sociálně racionálního jednání. V dané souvislosti nelze očekávat výrazné zbrždění migrace ani v důsledku přechodu z finanční na naturální podporu azylantů.

5. Z dostupných informací nelze jednoznačně konstatovat, že by odcházely pouze romské elity nebo pouze romské nižší vrstvy. Spíše odcházejí ti aktivnější, informovanější a zkušenější, a v neposlední řadě ti, kteří již v dané zemi nebo v zahraničí mají své příbuzné. Migrace je patrně vnímána jako vzestupná sociální mobilita a správné rozhodnutí vzhledem k obtížným podmínkám v ČR a příznivějším podmínkám v cílových zemích.

6. Získané zkušenosti a poznatky o podmínkách a poměrech v jednotlivých zemích jsou v romských komunitách rychle komunikovány a sdíleny. Nelze proto očekávat přílišné efekty od cílených informačních aktivit.

7. Emigrace, její obtíže a průvodní sociální a kulturní nároky zřejmě pro romské rodiny nepředstavují takovou traumatizující zátěž jako pro ostatní. Romové nadále zřejmě disponují historickými tradicemi migrace a změn místa kde žijí.

8. Inklinace k migraci je zřejmě nižší v těch rodinách a komunitách, které jsou ve své obci a regionu hlouběji hospodářsky a sociálně ukotveny a daří se jim lépe, například Olašští Romové, kteří patří mezi Romy k nejbohatším a mají silné regionální a místní vazby.

9. Přílohy

9.1. Osobní zkušenost s emigrací (podle vyprávění pana B. z Ústí nad Labem)

Pan B. odešel s manželkou, třemi dětmi a šesti vnoučaty v dubnu 1999 do Londýna. V Londýně už žije bratr paní B. Vede se mu velmi dobře. Důvodem proč pan B. odešel byl údajně konflikt s českou sousedkou. Její syn je příslušníkem hnutí skinheads a stále je obtěžoval. Jednou údajně napadl dceru pana B. přímo v bytě pana B. Týden nato rodina odcestovala. Připojil se k nim i bratr pana B. z Plzně. Celkem jich odcházelo 30 osob. Cesta do zahraničí proběhla bez problémů. Všude na ně byli velice milí. „Úředníci v Anglii jsou miliónoví. To se nedá srovnat tady s těma. Tady na vás řvou jen vás vidí. Tam jsou všichni moc hodní.“ Mají velmi dobrou zkušenost s tamním obyvatelstvem. Bydleli v černošské čtvrti. „Černoši, to jsou naši bratři. Hodně se nám po nich stýská. Máme tam moc dobrých kamarádů.“ „Pokud tam nemáte zázemí a neumíte řeč, je to špatný. Ale když tam někoho máte, je to báječné.“ Sousedé jim pomáhali se zabydlováním. Dali jim postele, skříň. Později si koupili své vlastní. Finančně na tom byli velice dobře. Všichni pracovali byť „načerno“. Úředníci o tom věděli, ale nevadilo jim to. Bylo jim tam moc dobře. Mladí chodili do školy, učili se anglicky. Povolení k pobytu měli do března 2001. Pak by šli k soudu a tam by se rozhodovalo o jejich statutu. Jako první se však do ČR letos v březnu vrátila dcera pana B. s dítětem. Dítě totiž stále plakalo a chtělo zpět domů do ČR. Další den odcestovaly zpět do ČR další děti pana B. a nakonec i samotný pan B. s manželkou. Všichni litují že se vrátili, ostatní Romové se jim diví. Veškeré zařízení zakoupené během pobytu ve Velké Británii nechali Romům z Chánova, kteří právě přijeli. „Tam si všichni pomáhají.“

Když se vrátili do ČR, neměli zprvu kde bydlet. Byt jim město údajně odejmulo. Bydleli porůznu u příbuzných. Něco si našetřili a nyní si postupně budují nový domov. „Něco jsme viděli, zkusili.“ Paní B. je něco přes 50 let a teprve ve Velké Británii poprvé v životě viděla moře. „Chtěla bych ho vidět ještě jednou než umřu.“ Uvažují o dovolené u bratra. Táhne je to zpátky. Paní B. říká: „Přísluví „Všude dobře, doma nejlíp“ v ČR už neplatí.“

9.2. Sledované údaje (Osnova polostandardizovaného rozhovoru)

- 1) Míra nezaměstnanosti v dané lokalitě
- 2) Přidělování bytů a bytové poměry v dané lokalitě
- 3) Existence romských zaměstnavatelů
- 4) Početnost romské populace v daném okrese
- 5) Kriminalita a interetnické tenze
- 6) Jaké oblasti ČR jsou nejpravděpodobnějšími zdroji potenciální další migrační vlny? Chtějí migrující Romové v cílové zemi zůstat natrvalo nebo pouze a přechodně? Vyskytují se (popř. s jakou četností) případy kdy Romové volí přechodný pobyt v zahraničí opakovaně?
- 7) Kolik Romů přibližně odešlo z dané lokality a kolik z nich se jich dosud vrátilo?
- 8) Jak probíhá interakce navrátilivších se Romů se zbytkem romské komunity? Jaké zkušenosti z emigrace si navrátilivší Romové přinášejí – spíše pozitivní či negativní?
- 9) Do jaké míry naslouchají Romové v dané oblasti svým (romským) lídrům a respektují jejich autoritu? Kdo by při případné informační akci byl nejlepším médiem pro komunikovat směrem k Romům?
- 10) Volí migraci spíše vzdělanější a lépe postavení Romové (např. kvůli zablokované mobilitní dráze v ČR) nebo je migrace sycena spíše Romy s horším postavením?
- 11) Jaká očekávání spojují Romové se svou případnou emigrací? Jakou představu mají o podmínkách panujících v cílové zemi? Jaká je jejich znalost přistěhovaleckých procedur?
- 12) Jak časté jsou v dané oblasti konflikty mezi romskou a neromskou populací a jaký mají tyto konflikty charakter? Co je příčinou konfliktů mezi romskou a neromskou populací?

- 13) Do jaké míry se Romové v dané oblasti cítí ohrožováni za strany majoritní populace ?
14) Jak vypadá komunikace romské komunity s příslušnou municipalitou ? Jaké jsou specifické politiky jednotlivých municipalit vůči romské populaci ?

9.3. Prameny

Gabal, I. a kolektiv: Etnické menšiny ve střední Evropě, G+G, Praha 1999.

Kompletní statistické informace ze Správy služeb zaměstnanosti.

(<http://ssz.mpsv.cz/Statistiky/Default.htm>)

Romové v České republice. Socioklub, Praha 1999.

Zpráva o situaci romské komunity v ČR. (předložena na schůzi Vlády ČR dne 10. Zář 1997, přijata Vládou ČR 29. října 1997)

(<http://www.vlada.cz/1250/vrk/rady/rnr/cinnost/romove/zprava/zprava.il2.htm>)

Zpráva o stavu lidských práv v ČR za rok 1995. Český helsinský výbor, Praha 1995.

Zpráva o stavu lidských práv v ČR za rok 1996. Český helsinský výbor, Praha 1996.

Zpráva o stavu lidských práv v ČR za rok 1997. Český helsinský výbor, Praha 1997.

Zpráva o stavu lidských práv v ČR za rok 1998. Český helsinský výbor, Praha 1998.

9.4. Adresář institucí

Ministerstvo práce a sociálních věcí

Na Poříčnickém právu 1, 128 01, Praha 2

Telefon: 21 92 1111

Fax: 21 92 26 64

<http://www.mpsv.cz>

Ministerstvo vnitra

Nad Štolou 3, 170 00, Praha 7

Telefon: 61 42 11 15

Fax: 37 82 16

<http://www.mvcr.cz>

Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity

Úřad vlády ČR, Nábřeží Edvarda Beneše 4

118 01, Praha 1 - Malá Strana

Telefon : +420 2 24 002 462

Fax : +420 2 24 002 650

Rada pro národnosti vlády České republiky

Úřad vlády ČR, Vladislavova 4

110 00, Praha 1

Telefon : +420 2 96 153 355

Fax : +420 2 96 153 358

Nadace Nová škola

Veletržní 24, 170 00 Praha 7

Tel./fax.: 20 39 82 71, 20 39 72 09

nova.skola@ecn.cz

Grémium regionálních romských představitelů

K řece 1003 – II

337 01 ROKYCANY

Městský úřad Jirkov
Náměstí Dr.E.Beneše 1
431 11 JIRKOV

Městský úřad Litoměřice
Mírové náměstí 15/ 7
412 01 LITOMĚŘICE

Městský úřad Most
tř. Budovatelů 1
434 69 MOST

Město Orlová
Osvobození 796
735 14 Orlová-Lutyně

Magistrát města Ostravy
Prokešovo náměstí 8
729 30 Ostrava

Obvodní Úřad Praha 3
130 00 Praha 3, Havlíčkovo nám. 9

Obvodní Úřad Praha 8
180 48 Praha 8, Zenklova 1/35

Městský úřad Semily
513 13 SEMILY

Magistrát města Ústí nad Labem
Velká hradební 2336/8
401 23 Ústí nad Labem

Úřady práce:

Jirkov
Studentská 1242
Jirkov 431 11

Litoměřice
Michalská 12
Litoměřice 412 01

Most
Budovatelů 1995-A
Most 434 01

Orlová
Osvobození 829
Orlová - Lutyně 735 11

Ostrava
Sokolovská 28
Ostrava 701 60

Praha 3
Roháčova 13
Praha 3 130 00

Praha 8
Stejskalova 7
Praha 8 180 00

Semily
Bořkovská 572
Semily 513 01

Ústí nad Labem
Dvořákova 18
Ústí nad Labem 400 21

9.5. Míra nezaměstnanosti v okresech [45] zahrnujících sledované lokality

(situace ke 30. 4. 2000)

(pramen: Kompletní statistické informace ze Správy služeb zaměstnanosti.

<http://ssz.mpsv.cz/Statistiky/Default.htm>)

Sledovaná lokalita	Okresní příslušnost sledované lokality	Míra nezaměstnanosti v daném okrese % práceschopného obyvatelstva	Pořadí okresu podle míry nezaměstnanosti v rámci celé ČR
Most	Most	20,7	1
Orlová	Karviná	18,4	2
Jirkov	Chomutov	16,9	3
Ostrava – město	Ostrava – město	16,4	5
Ústí nad Labem	Ústí nad Labem	14,3	6
Litoměřice	Litoměřice	13,7	8
Semily	Semily	6,5	56
Praha	Praha	3,6	71
	Celkem ČR	9,0	

9.6. Regionální nezaměstnanost

(pramen: MPSV ČR 2000)

Okresy s nejvyšší mírou nezaměstnanosti k 31.12.1999

P o ř. č.	Okres	Počet evidovaný uchazečů			Míra nezaměstnanosti (v %)		
		31.12. 1997	31.12. 1998	31.12. 1999	31.12. 1997	31.12. 1998	31.12.1999
1.	Most	7 004	8 942	11 499	12,4	15,6	20,0
2.	Karviná	13 724	18 656	24 102	10,4	13,8	18,2
3.	Chomutov	6 928	9 425	11 050	12,1	14,8	17,9
5.	Ostrava	12 094	18 909	25 523	7,5	12,0	15,9

Hlavními faktory ovlivňujícími nezaměstnanost jsou pokračující útlum hlavních odvětví, odbytové problémy, zvyšování konkurenceschopnosti a z toho vyplývající zvýšení produktivity práce s nižším počtem zaměstnanců, nevyhovující dopravní obslužnost z některých oblastí a nevyhovující kvalifikační struktura uchazečů o zaměstnání.

Základní charakteristiky trhu práce v okresech s nejvyšší nezaměstnaností (poznámka: míra nezaměstnanosti mikroregionů je uvedena k 31.12.1999)

Most

Míra nezaměstnanosti v okrese Most dosahuje nejvyšších hodnot v ČR již od října 1995 a od té doby stále roste.

Nejvýznamnějším odvětvím z hlediska zaměstnanosti je uhelný průmysl, který reprezentuje Mostecká uhelná společnost, a.s. (cca 7 750 zaměstnanců) a chemický průmysl, který je zastoupen především druhým největším zaměstnavatelem v okrese a.s. Chemopetrol (cca 3 500 zaměstnanců). Výše uvedené společnosti v roce 1999 snížily stavy zaměstnanců o několik set osob a s dalším propouštěním počítají i v letošním roce. Tyto společnosti budou mít i nadále rozhodující vliv na vývoj nezaměstnanosti v okrese.

Podmínkou ekonomického rozvoje okresu je nutnost maximálně podporovat rozvoj malého a středního podnikání a zajistit tak průmyslovou různorodost, která by nedovolila opakování současného stavu, způsobeného především jednostrannou orientací na uhelný a chemický průmysl.

V mikroregionu Mostecko (18,9%) je soustředěna většina nejvýznamnějších zaměstnavatelů okresu, včetně největšího zaměstnavatele Mostecké uhelné společnosti, a.s.. Všichni zaměstnavatelé jsou v rámci mikroregionu dobře dosažitelní městskou hromadnou dopravou. Problematickou skupinou jsou romští občané, především obyvatelé sídliště Chánov, kteří jsou prakticky všichni bez zaměstnání a pobírají pouze sociální dávky.

V 1. pololetí roku 2000 se očekává další nárůst nezaměstnanosti, způsobený zejména příchodem nových absolventů na trh práce a propouštěním z akciových společností MUS a Chemopetrol. Míra nezaměstnanosti se předpokládá 20,5% až 21,5%.

Karviná

Dominantním zaměstnavatelem v okrese je stále resort paliv a energetiky. Vysoký počet uvolněných zaměstnanců z tohoto odvětví v roce 1999 ovlivnila změna většinového vlastníka a.s. OKD a opatření, která byla přijata v souvislosti s vnitřní reorganizací a útlumem důlní činnosti. K redukci zaměstnanosti docházelo především u TH pracovníků a povrchových dělníků. Tyto změny měly vliv také na snižování zaměstnanosti u dalších zaměstnavatelských subjektů, které s důlními závody spolupracovaly v rámci odběratelsko-dodavatelských vztahů.

V průběhu roku 1999 bylo nejvíce zaměstnanců uvolněno z odvětví paliv a energetiky (téměř 4 500 osob) a hutí a těžkého strojírenství (cca 900 osob), kde se předpokládají největší změny i v roce 2000. Uvolňování zaměstnanců bez adekvátní náhrady nových pracovních míst po celý rok 1999 se odráželo v nárůstu nezaměstnanosti. S počtem 24 102 evidovaných uchazečů o zaměstnání k 31.12.1999 se okres Karviná v rámci ČR zařadil na druhé místo a s počtem 9 771 dlouhodobě nezaměstnaných nad 12 měsíců dosáhl dokonce místa prvního. Ve srovnání se stejným obdobím roku 1998 to bylo o 3 634 dlouhodobě nezaměstnaných uchazečů více. S ohledem na probíhající změny ve struktuře průmyslu okresu docházelo ke změně struktury uchazečů o zaměstnání. V roce 1999 pokračoval nárůst uchazečů vyučených v různých oborech (51,2%) a naopak klesal podíl uchazečů bez kvalifikace (33,7%).

Okres Karviná tvoří 5 mikroregionů. Nejvyšší nezaměstnanost je dlouhodobě v mikroregionu Orlová (20,6%), který je zaměřen na těžký průmysl, a to těžbu černého uhlí. Ovšem pokles poptávky po uhlí se odrazil ve snižování zaměstnanosti zdejších důlních závodů (Doubrava, Lazy a Fučík). V tomto mikroregionu byla vždy nízká nabídka pracovních míst, a tak část místních obyvatel musela za práci dojíždět do Karviné a Ostravy. V současné době se tento mikroregion řadí mezi mikroregiony České republiky s nejvyšší mírou nezaměstnanosti.

Chomutov

V okrese Chomutov zaujímá dominantní pozici těžký průmysl. Nezaměstnanost v roce 1999 byla ovlivněna zejména pokračující restrukturalizací v hutnickém odvětví (úbytek cca 715 pracovních míst). V ostatních odvětvích docházelo rovněž ke snižování stavů zaměstnanců, úbytek pracovních míst byl ovšem podstatně nižší.

Okres Chomutov tvoří 5 mikroregionů. Mikroregion Jirkovsko (20,6%) je v průmyslové části okresu Chomutov nejpostiženější oblastí s vysokou strukturální nezaměstnaností, sousedící s okresem Most. Na jedno pracovní místo k 31.12.1999 zde připadalo 78,2 uchazečů o zaměstnání. Hlavními důvody rostoucí nezaměstnanosti tohoto mikroregionu byly úbytek pracovních příležitostí u Mostecké uhelné společnosti a.s. a průběžné snižování počtu zaměstnanců u největšího zaměstnavatele mikroregionu a.s. Preciosa, kde bylo v roce 1997 zaměstnáno cca 875 osob a k 31.12.1999 klesl tento počet téměř na polovinu.

Ostrava

Dominantní ostravští zaměstnavatelé a.s. Vítkovice a Nová huť pokračovali v průběhu roku 1999 v restrukturalizačních změnách a v modernizaci provozů. Moderní technologie odlévání a válcování oceli by jim do budoucna měly zabezpečit konkurenceschopnost na mezinárodních trzích. Velmi složitým procesem procházela v roce 1999 a.s. Vítkovice. Nedostatek finančních zdrojů byl kromě poklesu odbytu hutních výrobků způsoben rovněž tříměsíčním zastavením výroby tlustých plechů z důvodu modernizace válcovací tratě a o práci tak přišlo cca 2 250 osob. Podobná situace byla v roce 1999 i v a.s. Nová huť, kde bylo propuštěno téměř 1 300 osob. Snižování zaměstnanosti bylo způsobeno zejména odstavením vybraných válcovacích kapacit v souvislosti s postupným zprovozněním moderního provozu „minihut“.

Společnost OKD prošla v roce 1998 významnými vlastnickými a personálními změnami. Její většinový vlastník, a.s. Karbon Invest, realizoval v roce 1999 řadu restrukturalizačních kroků s cílem stabilizovat společnost a zajistit její prosperitu. V roce 1999 se personální stavy na všech pracovištích (okresy Karviná, Frýdek – Místek a Ostrava) snížily o cca 4 800 zaměstnanců, z toho v Ostravě o cca 800.

Snižující se požadavky na přepravu zboží, které byly způsobené zejména útlumem důlní činnosti OKD a poklesem hutní produkce, ale i stále klesajícím objemem výroby u menších firem, měly za důsledek snížení stavu zaměstnanců v dopravě o cca 1 100, a to zejména u velkých dopravců.

Krise ve stavebnictví pokračovala i v roce 1999, a tak počet zaměstnanců u větších stavebních organizací klesl o téměř 800.

Pozitivně lze hodnotit nárůst téměř 1 000 zaměstnanců u obchodních organizací, a to zejména díky rozšiřování prodejních jednotek zahraničních společností.

Od října 1998 zaujímá okres Ostrava v absolutním počtu evidovaných uchazečů o zaměstnání v ČR 1. místo. V prosinci 1999 byla překročena hranice 25 tisíc (25 523 osob). Pro zájemce a uchazeče o zaměstnání bylo v databázi úřadu práce k dispozici pouze 312 pracovních míst, nahlášených ostravskými zaměstnavateli a na jedno VPM připadlo 81,8 osob.

Růst nezaměstnanosti v 1. pololetí roku 2000, pravděpodobně jako v letech minulých, bude nadále nejvíce ovlivňovat odvětví hutnictví, kde se očekávají další větší úbytky pracovních míst.

Předpokládá se, že míra nezaměstnanosti v 1. pololetí 2000 se bude pohybovat mezi 16,5% až 17,5%.

-----

[1] Komunistický režim učinil ze zákona povinnou jak pracovní povinnost (trvalé zaměstnání vyznačené a kontrolovatelné v osobním občanském průkazu), tak trvalé a policejně registrované bydliště, které měl rovněž každý vyznačeno v občanském průkazu. Existence bez trvalého zaměstnání byla postihována jako přestupek a v extrémním případě i jako potenciálně stíhatelný trestný čin.

[2] Důrazná asimilace byla charakteristická zejména potlačováním etnické identity ve školství, veřejném životě (nepoužívání romského jazyka), absencí jakýchkoli organizací apod.

[3] Gabal a kol., 1999

[4] Romští vůdci s oblibou upozorňují, že tolik diskutovaná drobná kriminalita Romů je ve srovnání s miliardovými podvody v bankách a podnicích bezvýznamná.

[5] „Zatímco v rámci celé České republiky míra nezaměstnanosti dosahuje nejvýše 5 %, romská nezaměstnanost se odhaduje zhruba na 70 %, přičemž v některých lokalitách je dokonce kolem 90 %.“ (Zpráva o situaci romské komunity v ČR 1997: 7.2.) Dodejme jen, že citované údaje pochází z roku 1997. Od té doby se celková nezaměstnanost v ČR prakticky zdvojnásobila (viz přílohy), v některých lokalitách dokonce více než ztrojnásobila (místy přesahuje až 20 %). Očekávat, že od zveřejnění shora citované Zprávy došlo k pozitivním posunům v zaměstnanosti Romů, není proto příliš realistické.

[6] Je ovšem otázkou, zda se tento koncept a jeho legislativu podaří současné menšinové vládě prosadit proti svému tichému koaličním partnerovi, který má dominantní odpovědnost za kumulaci dnešních problémů. Prozatím se zdá, že politický konsensus se v této citlivé otázce bude hledat dosti obtížně.

[7] Radnice velice neuváženě dopustila narůstající koncentraci neplaticích nájemníků v několika domech, čímž přispěla k vytvoření jakéhosi etnicko-sociálního gheta a ohnisek sousedských střetů.

[8] Vláda ČR poskytla místní správě finanční kompenzaci, za kterou budou vykoupeny sousedící neromské domky, jejichž majitelé se budou moci odstěhovat.

[9] Seminář Českého helsinského výboru k dané tématice v prosinci 1999 jasně ukázal, že obdobně explozivní je situace v řadě dalších měst, kde další vývoj závisí na inteligenci a zkušenosti místních politiků, zejména starostů.

[10] Poté radnice zeď obnovila.

[11] Nejnámějším příkladem se patrně stal pořad „Na vlastní oči“ odvysílaný TV Nova 5. srpna 1997 líčící bezstarostný a idylický život českých Romů v Kanadě.

[12] Jednalo se o první případ etnického populismu, který se v české politice 90. let vůbec objevil. Poměrně silný občanský akcent, který demokratický vývoj provázal zejména v českých zemích a na Moravě byl vydatně upevněn špatnou zkušeností se slovenským nacionalismem. Proto se česká politika důsledně vyhýbala jakémukoli využívání etnické či populistické argumentace. Snaha jedné radnice povzbuzovat veřejně Romy k odchodu také vyvolala dosti bouřlivé reakce, včetně ovšem pozitivních reakcí těch, jimž byla populistická výzva určena. Část veřejnosti dokonce viděla v možnosti odchodu Romů potenciální způsob ukončení vzájemných problémů.

[13] Přibližně v této době se začaly v české administrativě objevovat sporné argumenty o především celoevropském původu a rozměru romské emigrace, jichž je Česká republika pouze součástí, pokud ne obětí a o potřebě výhradně celoevropského řešení.

[14] Okresy Most, Chomutov (zahrnující město Jirkov), Ostrava a Karviná (zahrnující město Orlová) patří k okresům s nejvyšší mírou nezaměstnanosti v ČR. Naproti tomu Praha a Semily se řadí k okresům s nejnižší mírou nezaměstnanosti.

[15] Institut tzv. romského poradce existuje při okresních úřadech ČR a je součástí okresní státní správy. Ne ve všech případech je obsazen Romem. Úkolem romského poradce je zprostředkování komunikace mezi romskou komunitou a jejím neromským okolím. Pravděpodobně jako důsledek vyhrocování atmosféry kolem romské problematiky se objevuje snaha přesunovat výbušnou romskou agendu na bedra těchto poradců. Hlavní náplní práce romského poradce je spolupracovat s pracovníky místní správy a samosprávy, jejichž činnost se dotýká života romských komunit. Romský poradce v Českém Krumlově např. spolupracuje se školami, které navštěvují romské děti, dále jedná s úřadem práce o možnostech zaměstnání a rekvalifikace, nabízí vhodným uchazečům práci u Policie ČR atd. Romská poradkyně poskytuje občanům informace, rady, pomáhá při jednáních a v komunikaci s úřady a institucemi. Místním romským organizacím napomáhá realizovat a připravovat projekty, které vedou ke zlepšení postavení romské komunity. (http://www.ckrumlov.cz/cz1250/mesto/soucas/i_soakro.htm)

[16] Jedná se o zprávy vypracované na základě požadavku referenta MV ČR přímo jednotlivými romskými poradci. Tyto zprávy obsahují mj. např. i údaje o počtech emigrantů z dané lokality a důvodech emigrace. Jedná se o neveřejné zprávy vypracované pouze pro vnitřní potřebu MV ČR. Nicméně referent (Rom) nám po domluvě umožnil do těchto zpráv nahlédnout.

[17] Zvýšená ostražitost pracovníků ÚP může být důsledkem aféry již v souvislosti s romskou problematikou čelil Úřad práce v Olomouci, který ve své dokumentaci žadatelů o zaměstnání označoval žádosti romských uchazečů s cílem jejich etnické identifikace. Úřad byl nařčen z rasismu a diskriminačních praktik. Aféra byla široce medializována. Úřad pak od této praxe upustil. Podle neoficiálních informací mnohé úřady práce nadále utajeným způsobem rozlišují Romy. V žádném případě však nechtějí tyto údaje nebo vlastní empirickou zkušenost pokud jde o odhad nezaměstnaných Romů sdílet.

[18] Nejčastější odpověď na naši prosbu o poskytnutí informací zněla: „ My nijak nerozlišujeme mezi Romy a neromy a já Vám tedy k tomu nemám ani co říci.“

„ Romové se podílejí zásadním způsobem na všech opatřeních sociální politiky státu, přičemž oblast sociální péče ve vztahu k romské populaci není orgány sociální péče pojmána z hlediska příslušnosti klientely k národnostní či etnické menšině. Důvodem je skutečnost, že po listopadu 1989 je akcentován princip občanské rovnosti a ten vede k tomu, že v žádné právní normě týkající se sociální politiky není použit pojem "Rom" nebo "romský", a provádět jakékoliv selektivní sociální analýzy by bylo mimo zákon. Kromě toho byla zrušena evidence romských občanů, kterou před listopadem 1989 prováděly národní výbory, takže se můžeme opírat pouze o orientační demografický údaj ze sčítání lidu v roce 1991 (k romské národnosti se přihlásilo necelých 33 tis. osob) a o neoficiální kvalifikované odhady, které hovoří, že v současné době žije v České republice okolo 200 tis. Romů.“ (Zpráva o situaci romské komunity v ČR 1997: 6. 1.)

[19] Je ovšem skutečností – jak ostatně vyplývá ze slova poradce, že jejich rolí je spíše asistování úřadům veřejné správy při výkonu jejich činnosti, usnadňování komunikace s Romy apod., nikoli správní odpovědnost za otázky související s romskou komunitou.

[20] „Rodina nám sdělila jenom že odjíždí na delší dobu na Moravu k příbuzným. Během jejich pobytu na Moravě se jim narodila holčička, která má však v rodném listě napsáno, že se narodila v Belgii. To je prakticky jediný způsob jak se my o tom, že byli někde v zahraničí dozvíme.“ (vedoucí odboru sociálních věcí Městského úřadu)

„Romové nám sami neřeknou že odjíždí do zahraničí. To spíš nám pak na sebe chodí navzájem žalovat že ten a ten je teď zrovna třeba někde v Británii.“ (vedoucí odboru sociálních věcí Městského úřadu)

[21] Pozitivní zkušenost dotázaných Romů s jejich pobytem v emigraci znamená, že dotázaní se podle vlastních slov měli v emigraci celkově lépe než v ČR, tj. měli kvalitní bydlení, dostatek finančních prostředků, možnost čerpat úvěr na zařízení bytu, možnost uplatnění na trhu práce, absolutní pocit bezpečí, bezkonfliktní kontakt s bezpředsudečnými, chápavými, milými a ochotnými úředníky. Hovoříme-li i v dalších lokalitách o pozitivní interpretaci zkušenosti emigrací a pobytem v cílových zemích, pak zpravidla jde o výše popsany mo-

del. Vzhledem k tomu se zkušenost zamítnutí žádosti o azyl respektive neúspěchu pokusu o trvalou emigraci jeví jako méně významná pokud ne motivující k dalšímu pokusu.

[22] Všechny dotázané rodiny se po vypršení lhůty pro udělení politického azylu samy dobrovolně vracely domů. Přitom se snaží vyhnout jakýmkoliv konfliktům s úřední mocí, protože se do cílové země chtějí v budoucnu zkusit znovu vrátit.

[23] Ulice, v které se místní samospráva pokusila vyřešit problematiku soužití a vztahy v sousedství pověstnou zdí.

[24] Migrační jednání těchto rodin je údajně charakterizováno rychlým rozhodnutím a odchodem celé rodiny v relativně velmi krátkém čase. V panujícím pro-migračním klimatu v ČR a při obtížných sociálních podmínkách, v kterých rodiny žijí, stačí k rozhodnutí odejít dílčí impuls spjatý s poměry v místě nebo informacemi ze zahraničí.

[25] Podle dalších informací však to byl právě Most, jehož romská komunita byla v letošním roce silně zasažena vlnou emigrace.

[26] Jirkov byl v polovině 90. let předmětem zvýšené pozornosti kvůli návrhu tzv. jirkovské vyhlášky (její platnost pozastavil Okresní úřad ještě dříve než vůbec mohla vstoupit v platnost). Jejím patrně nejkontroverznějším bodem byla povinnost každého nájemce bytu požádat do 3 dnů majitele o souhlas k pobytu nepřihlášeného občana delšímu než 7 dnů. Tato vyhláška byla pokusem řešit problémy vyvolané náhlým nárůstem počtu Romů přicházejících ze Slovenska.

[27] „A protože dnešní ukazatele životního minima byly koncipovány jako minimum pro sociálně vyšší úroveň, poskytuje části romských občanů peněžně garantované životní minimum relativně vyšší standard zabezpečení, než předpokládal zákonodárce.“ (Zpráva o situaci romské komunity v ČR 1997: 6.2.)

[28] Většina sledovaných municipalit vytváří navíc ve spolupráci s Úřady práce speciální nabídky pro zaměstnávání Romů (např. Most – program návratu Romů k jejich tradičním řemeslům, Semily – radnice poskytuje Romům prostředky údržbu jejich domů jejich vlastními silami, Jirkovská Městská policie se pokoušela zaměstnat (neúspěšně) dva Romů jako městské strážníky). Tyto nabídky však zatím údajně troskotají na nezájmu ze strany Romů.

„Vláda, zejména Ministerstvo práce a sociálních věcí, se může vykázat řadou aktivit, zaměřených na zvýšení zaměstnanosti Romů. Jejich výčet, vycházející z podkladů tohoto ministerstva je uveden v odstavci 9.6. Přesto je třeba konstatovat, že celkově se situace v této oblasti nezlepšuje. Tato skutečnost je do značné míry dána neochotou Romů využívat nabídky a jejich tendence spoléhat na systém sociálních dávek, která je částečně posilována samotnou konstrukcí sociálního systému - pro početné romské rodiny je finančně výhodnější než nekvalifikovaná práce za nízké mzdy.“ (Zpráva o situaci romské komunity v ČR 1997: 7.3.)

[29] „Skutečnost, že stát poskytováním sociálních dávek zajišťuje životní podmínky občanům, má ale pro řadu příslušníků romské populace zásadní důsledky. Pobírání dávky, na kterou je nárok, je skutečně jedním z možných legitimních způsobů obživy. Motivace získat obživu cestou sociální dávky je značná a zcela pochopitelná. Pokud například životní minimum se třemi dětmi činí od 1. července t.r. (tj. roku 1997 – pozn. autora) zhruba 11 600,- Kč a průměrný příjem se pohybuje okolo 10 000,- Kč, což na trhu práce pro Romy - obvykle nekvalifikovanou pracovní sílu - není dosažitelné, často je dáována přednost být příjemcem sociálních dávek. Sociální opatření státu jsou v tomto případě zjevně demotivující a jsou takto chápána nejen státními úředníky, ale často i reprezentanty Romů (část II Zprávy, kapitola 2.2). Proto jedním z navrhovaných opatření státu je nutnost novelizovat stávající systém poskytování sociálních dávek směrem k výraznější motivaci v uplatňování na trhu práce.“ (Zpráva o situaci romské komunity v ČR 1997: 6.3.)

[30] „Ze zaměstnaných Romů podle údajů, které shromáždila Nadace Dženo, 90 % mužů pracuje v dělnických profesích, především ve stavebnictví. Často se jedná o sezónní a dočasné práce. Ženy jsou nejčastěji uklízečky. K podobným závěrům vedlo i šetření z jara t.r. (kapitola 3.7 části II). Z těchto podkladů dále vyplývá, že muži dosahují průměrného výdělku 6000,- Kč čistého příjmu měsíčně, ženy 2 500 korun.“ (Zpráva o situaci romské komunity v ČR 1997: 7.2.)

[31] „Podle odhadu, který poskytlo Ministerstvo pro místní rozvoj, 20 - 30% ekonomicky aktivní romské populace v některých lokalitách získává prostředky k obživě nelegálně - prostitucí, překupnictvím a jinou majetkovou trestnou činností. Získané prostředky se pak přenášejí na celé rodiny.“ (Zpráva o situaci romské komunity v ČR 1997: 7.2.)

[32] „Vláda, zejména Ministerstvo práce a sociálních věcí, se může vykázat řadou aktivit, zaměřených na zvýšení zaměstnanosti Romů. Jejich výčet, vycházející z podkladů tohoto ministerstva je uveden v odstavci 9.6. Přesto je třeba konstatovat, že celkově se situace v této oblasti nezlepšuje. Tato skutečnost je do značné míry dána neochotou Romů využívat nabídky a jejich tendence spoléhat na systém sociálních dávek, která je částečně posilována samotnou konstrukcí sociálního systému - pro početné romské rodiny je finančně výhodnější než nekvalifikovaná práce za nízké mzdy.“ (Zpráva o situaci romské komunity v ČR 1997: 7.3.)

[33] „Podle souhrnného odhadu úřadů práce by mělo působit v ČR přes 9 000 fyzických osob romské národnosti se živnostenským listem. Základními rysy romských podnikatelů jsou minimální požadavky na vzdělání a kvalifikaci pracovní síly. Převažují kopáčské a jiné zemní práce, dále práce stavební a pomocné práce všeho druhu jak ve stavebnictví, tak i v zemědělství a lesnictví.“ (Zpráva o situaci romské komunity v ČR 1997: 7.2.)

[34] Vzájemné soudržnost rodin a jejich podpora migrujícím příbuzným má v romských rodinách vesměs větší význam než individuální pohodlí a podmínky života.

[35] Na výskyt a rostoucí počet násilných rasistických útoků proti Romům pravidelně upozorňovaly například každoroční výroční zprávy o dodržování lidských práv v ČR Českého helsinského výboru (viz zprávy za roky 1995, 1996, 1997, 1998), vláda ČR byla pravidelně kritizována výročními zprávami Department of State USA, ze strany OBSE, Rady Evropy a dalších organizací.

[36] „Jak dokládají praktické zkušenosti i výsledky průzkumů veřejného mínění, značná část české veřejnosti vnímá romskou komunitu paušálně jako skupinu osob se zvýšeným sklonem ke kriminální činnosti, s nezájmem o legální práci, neschopných běžného stylu bydlení a soužití. Nelze přehlédnout, že významné procento romské menšiny tvoří nezaměstnaní, jejichž rodiny jsou odkázány na sociální dávky, podílejí se neúměrným dílem na trestné činnosti, neplatí nájemné apod.“ (Zpráva o situaci romské komunity v ČR 1997:1.1)
„Ze zářijového šetření (v září 1997 – pozn. autora) Institutu pro výzkum veřejného mínění (IVVM) vyplývá, že (...) nejvíce nespokojenosti vyvolává mezi občany ignorování a porušování zákonů ze strany Romů, jejich nechuť pracovat a příživnictví. Společné soužití hodnotí jako dobré pouze 15 procent dotázaných, naproti tomu za špatné je pokládá 81 procent občanů.“ (<http://www.romove.cz/romove/1997.html>)

[37] Lze předpokládat, že i tyto kulturní a společenské rozdíly v prožívání každodenního života výrazně přispívají k atraktivnosti emigrace k pozitivnímu hodnocení emigrační zkušenosti navzdory zamítnutí žádosti o azyl.

[38] Lze se oprávněně domnívat, že mnohé děti výuku na základních školách nezvládají v důsledku horšího vzdělanostního a kulturního zázemí v rodině, jazykového handicapu v důsledku nepoužívání českého jazyka, v důsledku silně kvantitativně a paměťově orientovaného základního školství v ČR, ale i v důsledku neochoty učitelů zabývat se problémovými žáky. Žaloba několika romských rodičů na neoprávněné přeřazení jejich dětí do pomocné školy, kterou soud zamítl v Ostravě v minulém roce, patrně bude rozhodována až u soudu ve Štrasburgu.

[39] Viz programy školení a financování romských asistentů v ostravské škole Přemysla Pitra a v dalších, které realizovala nadace Nová škola od poloviny 90. let. Posléze Nová škola tento program úspěšně ověřovala také v dalších zemích střední a jižní Evropy pomocí grantu Phare.

[40] Rozsah a dynamiku zatížení romských komunit prostitucí a drogami lze považovat za jeden z nejdynamičtějších problémů druhé poloviny 90. let.

[41] Protože velká část Romů neplatí a dluží nájemné za svůj nájemný byt, rozhodl se městský úřad v Mostě údajně navýšit sociální dávky o nájemné a rovnou sám hradit nájemné za Romy. To že Romové nedostali částku nájemného do vlastní ruky bylo jimi vzápětí označeno jako rasismus. Jasným znakem narůstající oboustranné etnické tenze v některých lokalitách je, že – podle výroků úředníků –

se terčem fyzických útoků ze strany Romů stávají údajně i pracovníci sociálních odborů. K nejzávažnějším napadením (s následkem zlomenin a otřesů mozku) došlo v Ostravě a Ústí nad Labem. Reakcí je zavádění nouzových hlásičů na Městskou policii, popřípadě přítomnost Městských policistů v prostorách sociálních odborů Městských úřadů.

[42] „Ministerstvo pro místní rozvoj uvádí v podkladu pro tuto Zprávu jako příklad závažnosti romské kriminality okres Teplice. Romská komunita zde tvoří zhruba 7% celkového počtu obyvatel, její podíl na trestné činnosti však odhaduje teplická kriminální služba na 60%, u pachatelů přepadení dokonce na 80%. V této souvislosti je třeba připomenout, že zmíněné údaje a odhady nelze vztahovat na celou romskou menšinu, neboť podle policejních statistik se na celkové míře romské kriminality podílí především vysoká recidiva romských pachatelů. Nejčastější je majetková trestná činnost, překupnictví, prostituce. Nebezpečným faktorem v této souvislosti je zapojování dětí školního věku do trestné činnosti.“ (Zpráva o situaci romské komunity v ČR 1997:10.2.)

[43] Narůstá motivace zejména ke znalosti angličtiny, která se u inkriminovaných rodin zdá místy silnější než motivace k získávání vzdělání v ČR.

[44] „Vezměte si, že většina našich Romů je od roku 1990, tj. cca 10 let bez práce. No a to taky není žádná zábava stále sedět doma. Myslím, že v takové situaci je tříměsíční pobyt v zahraničí velmi příjemnou změnou navíc s jistým finančním efektem.“ (pracovník Úřadu práce)

[45] Údaje o míře nezaměstnanosti přímo ve všech jednotlivých sledovaných městech nejsou k dispozici. Míra nezaměstnanosti se v ČR sleduje zpravidla na úrovni jednotlivých okresů ČR. ČR se v současné době člení na celkem 77 okresů.